

HAASTE

Vihapuhe verkkoilmionä **s.8**

Uhkailu rahoituslalla **s.14**

Todistajansuojelun pohdintaa **s.23**

Vihapuheen ja -rikosten ehkäisy **s.34**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Vihapuhe ja uhkailu

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Ihmisoikeuspolitiikan
etsikko aika
Riikka Kostainen

Haasteltavana on Ihmisoikeusliiton pääsihteeri **Kristiina Kouros**. Hän odottaa ihmisoikeuspolitiikan kehittämiseen avautuvan uusia mahdollisuuksia, kun ensimmäinen kansallinen ihmisoikeustoimintaohjelma valmistuu ja Ihmisoikeuskeskuksen toiminta kunnolla käynnistyy.

Poliisille ja syyttäjille tulee ohjeet vihapuheen tulkintaan

Valtakunnansyyttäjän asettama työryhmä tekee käytännönläheisiä ohjeita viranomaisille siitä, mikä on rangaistavaa vihapuhetta ja kuka voi syyllistyä rikokseen.

8 Vihapuhe verkkoilmionä
Jarmo Rinne

Vaikka vihapuheen määrä ei välttämättä ole aiemmasta kasvanut, niin ilmiö on tullut tunnetummaksi, näkyvämmäksi ja yhteiskunnallisesti vaikuttavammaksi sosiaalisen median julkisuustilojen myötä.

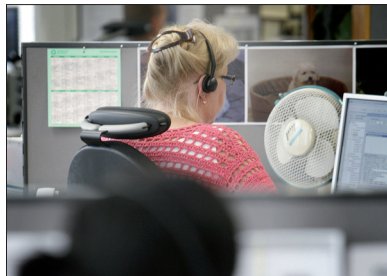
11 Uskonnot haluavat vahvistaa sovintopuhetta
Riikka Kostainen

Joukko uskonnollisia johtajia, poliitikkoja ja muita yhteiskunnallisia vaikuttajia pohotti uskontojen tehtävää suvaitsevaisuuden edistämiseksi vihapuheseminaarissa.

12 Vihapuhe ja uhkailu mediassa
Heikki Kuutti

Perinteinen media ei syyllisty vihapuheiden ja uhkailujen levittämiseen. Ilmiö ei ole kuitenkaan vieras tiedotusvälineiden ylläpitämällä keskustelupalstoilla. Vihapuheiden ja uhkailujen lainmukaisuus ylipäättään on ongelmallinen tulkinnan kohde. Liian herkillä julkaisukiellolla rajoitetaan jokaiselle kuuluvaa sanan- ja ilmaisunvapautta.

14 Rahoitusalan asiakaspalvelussa kohdataan uhkaa ja väkivaltaa
Olli Manninen

Asiakaspalvelutehtävissä työskentelevät joutuvat enenevässä määrin kohtaamaan väkivaltaa tai sen uhkaa. Monilla aloilla asiakaspalvelu on siirtymässä entistä enemmän puhelinpalveluun ja internetiin. Samalla kynnyksellä uhkailulle saattaa pienentyä, sillä uhkailija voi kokea, että nimetön puhelu tai sähköpostiviesti takaa anonymiteetin.

17 Verkkokurssi antaa neuvoja kaupan uhkatilanteisiin
Riikka Kostainen

Kaupan liitto ja Palvelualojen ammattiliitto ovat yhdessä kehittäneet verkkokurssin, jolla halutaan parantaa kauppojen turvallisuutta.

18 Hätäkeskuspäivystäjiä uhkaillaan puhelimesta

Anne Mäkinen & Noora Ellonen
 Hätäkeskuksissa vastaanotetaan päivittäin tuhansia puheluita kansalaisilta. Suurimmassa osassa on kyseessä todellinen avuntarve ja soittaja ottaa avun vastaan tyytyväisenä. Joukkoon mahtuu kuitenkin myös puheluita, jotka eivät kuulu hätänumeroon ja jotka ovat suoranaista asiakasväkivaltaa hätäkeskuspäivystäjää kohtaan.

20 Kouluampumisuhkausten taustalla erilaisia motiiveja
Emma Holkeri

Suomessa ja muissa maissa kouluampumiset ovat käynnistäneet koulu-uhkausten sarjoja, joissa useimmiten nuoret tekijät uhkaavat omaa tai entistä kouluun vastaavalla teolla. Artikkelissa tarkastellaan koulu-uhkaajien itse ilmoittamia motiiveja erityisesti impulsiivisuuden näkökulmasta. Aineistona ovat 2010 tehdyt uhkaukset, jotka on tutkittu rikoksina.

23 Todistajansuojelussa punnittava monia näkökohtia
Robin Lardot & Ari-Pekka Calin

Todistaminen on yleinen kansalaisvelvollisuus ja yhteiskunnan on taattava todistajan turvallisuus. Todistajien uhkailu ei ole poliisin tietoon tulleiden tapausten lukumäärän perusteella suuri ongelma, mutta sitä esiintyy Suomessakin. Kirjoituksessa esitellään lainsäädännön keinoja todistajien turvallisuudesta huolehtimiseen ja pohditaan todistajansuojelun kehittämisen mahdollisuuksia.

26 Tehokas yksityinen rikos-torjunta vaatii toimivan lainsäädännön

Jyri Paasonen & Anssi Keinänen
 Yksityisen turvallisuusalan sääntelyn hajanaisuus ehkäisee tehokasta rikos-torjuntaa. Yhteistyön kehittäminen viranomaisten kanssa lisää rikos-torjunnan tehokkuutta.

Yksityisen turva-alan lainsäädännön uudistus etenee

29 Lainrikkokojen elämänmuutos vaatii ammatti- ja vertaistukea
Mia Hemming

Entiset lainrikkokijat voivat muuttaa elämänsä niin, että rikokset ja päihtee- jät jäävät taakse. Elämänmuutos edellyttää niin ammatillista kuin vertaistukea. Muutos alkaa omasta valinnasta lähtien toiselle tielle. **Sami Nieminen** vapautui päihderiippuvuudesta ja pääsi eroon myös rikoskierteestä.

Väitöstutkimus vahvistaa vertaistuen tärkeyden

32 KRIMINOLOGIA
Tarvitsemme rituaaleja
Matti Laine

34 RIKOKSENTORJUNTA
Vihapuheen ja viharikosten ehkäisy
Jukka-Pekka Takala

36 AJASSA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Juha Kääriäinen (PolAMK)

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Sakari Melander (pj.)
Helsingin yliopisto
Janne Kivivuori (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Markku Fredman
Helsinki
Arne Kinnunen
Oikeusministeriö
Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma
Robin Lardot
Poliisihallitus
Henrik Linderborg
Rikosseuraamuslaitos
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Olli Salin
Helsingin kaupunki
Leena Suurpää
Nuorisotutkimusverkosto
Jukka-Pekka Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto
Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Jere Aalto

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 9%
Irttonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

12. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ J U H A K Ä Ä R I Ä I N E N

Uhkaa ja vihaa

Väkivaltaa koskeissa tutkimuksissa uhkailu ymmärretään usein jonkinlaiseksi väkivallan esiasteeksi tai sen lievimmäksi muodoksi. Monta kertaa fyysistä väkivaltaa edeltääkin uhkailu ja provosointi. Samantapainen ajatus uhkailun ja varsinaisen rikoksen suhteesta tuntuu olevan esimerkiksi rikoslain säännöksessä laittomasta uhkauksesta (Rikoslain 25 luku, 7 §). Väkivallalla uhkailu tai muu laitton uhkaaminen voi kuitenkin olla seurauksiltaan varsin vakavaa ja aiheuttaa uhrilleen vaikeita henkisiä kärsimyksiä.

Uhkailu on osa vallankäyttöä ja sitä esiintyy kaikessa ihmisten sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kukapa ei olisi käyttänyt lasten kasvatukseen uhkailua, kiristystä ja lahjontaa. Rangaistuksella uhkaaminen on keskeinen osa myös rikosoikeudellista ajattelua. Toisaalta erilaisten tilanteiden kokeminen uhkaavaksi ja uhan vakavuus ovat varsin subjektiivisia kokemuksia: ei olekaan ihme, että laitton uhkaus rikoksena on asianomistajarikos. Kysymys uhkailusta ja sen paheksuttavuudesta on siten mitä mutkikkain.

Ihmiset kokevat uhkaavia tilanteita kotona, kouluissa, työpaikoilla ja vapaa-ajalla. Työpaikoilla uhkaavat tilanteet saattavat tulla asiakkaiden taholta tai työyhteisön sisältä. Esimerkiksi rahoituslalla työntekijät tuntevat kokevan asiakkaiden taholta erialaisia uhkailuja verrattain usein, kuten **Olli Mannisen** artikkelissa todetaan. Aivan erityinen ongelmansa ovat turvallisuuslalla työskenteleviin kohdistuvat uhkaukset. Saatamme ajatella, että poliisiin tai syyttäjien työn "luontaisetuihin" kuuluu uhan kanssa eläminen. Vaikeampi on ymmärtää havaintoja, joita **Anne Mäkinen** ja **Noora Ellonen** tuovat artikkelissaan hätäkeskuspäivystäjien varsin raadollisista kokemuksista.

Uusien sosiaalisten medioiden käytön laajentuminen on tuonut aivan uusia mahdollisuuksia myös sellaisten uhkaavien viestien levittämiselle, jotka eivät kohdistu vain yksilöihin vaan kokonaisiin väestöryhmiin ja joiden tarkoitus on poliittinen: asettaa ihmisryhmiä vastakkain. Vihan lietsonta sosiaalisessa mediassa on selvästi yleistynyt. Internetiin perustuva vuorovaikutteinen viestintä on tuonut meidät tilanteeseen, jossa joudumme miettimään aivan uudella tavalla sananvapauden ja poliittisen korrektiuden kysymyksiä. Samalla kun sosiaalinen media tarjoaa tilaisuuksia kansalaisten poliittiselle organisoitumiselle ja demokratialle, se voi arvaamattomalla tavalla myös kärjistä yhteiskunnallista keskustelua. Kuten **Jarmo Rinne** artikkelissaan toteaa, vihapuheen suitsiminen yksinomaan valvonnan keinoin on kuitenkin pystyyn kuollut ajatus. Paras tapa vastustaa julkisia vihapuheita on osallistua keskusteluun ja argumentoida selkeän poliittikan puolesta, joka rakentaa yhteiskuntaa eikä hajota sitä.

Ihmisoikeuspolitiikan etsikkoaika

Ihmisoikeusliiton pääsihteeri **Kristiina Kouros odottaa ihmisoikeuspolitiikan kehittämiseen avautuvan uusia mahdollisuuksia, kun ensimmäinen kansallinen ihmisoikeustoimintaohjelma valmistuu ja Ihmisoikeuskeskuksen toiminta kunnolla käynnistyy.**

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettiin vuoden alussa Ihmisoikeuskeskus, jonka tehtävänä on mm. edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta ja tutkimusta. Valtioneuvosto hyväksyy ensimmäisen kansallisen ihmisoikeustoimintaohjelman maaliskuussa. Sen on valmistellut oikeusministeriön työryhmä, jonka tukena oli kansalaisjärjestöistä ja muista ihmisoikeustoimijoista koostuva paneeli. Toimintaohjelman on tarkoitus kattaa Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopisteet tällä hallituskaudella, kartoittaa eri ihmisoikeustoimijoiden roolia sekä sisältää konkreettisia toimenpiteitä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi eri hallinnonaloilla.

Ihmisoikeusliitto ry:n pää-

sihteeri Kristiina Kouros kertoo, että toimintaohjelma ja Ihmisoikeuskeskus ovat olleet liiton tavoitteena jo pitkään, joten niiden eteneminen tuntuu erityisen mukavalta. Merkittävänä hän pitää toimintaohjelmaan ilmeisesti tulevaa uudistusta, että jokaiseen ministeriöön nimetään virkamies tai yksikkö, jolle kuuluu oman hallinnonalan ihmisoikeuskysymysten seuraaminen ja osallistuminen eri ministeriöiden väliseen pysyvään koordinaatioryhmään. Ihmisoikeuskeskuksen valtuuskunta voi puolestaan luoda hyvän keskusteluyhteyden kansalaisyhteiskunnan, yliopistojen ja muiden ihmisoikeustoimijoiden sekä valtionhallinnon välille.

– Olennaista on saada ihmisoikeuspolitiikan valmisteluun pitkäjänteisyyttä ja systemaattisuutta. Nyky-

politiikan epäyhtenäisyyttä kuvastaa esimerkiksi se, että vaikka yksi ministeriö tekee töitä siviilikriisinhallinnan edistämiseksi maailmalla, valtioneuvosto antaa aseiden vientiluvan Saudi-Arabiaan. Läheskään kaikki ristiriidat eivät uusilla rakenteilla ratkea, mutta pysyvässä elimessä voidaan muodostaa kokonaisnäkemys ja huolehtia politiikan yhtenäisyydestä.

Ihmisoikeuksien turvaamisen ja edistämisen tulee olla jatkuvaa toimintaa kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Usein asiat nousevat kuitenkin esille silloin kun jokin kansainvälinen valvontaelin, esimerkiksi YK:sta tai Euroopan neuvostosta, kyselee suositustensa toteuttamista.

– Välillä epäilyttä, että määräaikaisraportteihin kirjatut asiat vain unohtuvat mappeihin. Kansalaisjärjes-

tön kannalta on turhauttavaa kirjoittaa aina neljän vuoden välein samat asiat uudestaan, jos ei ole edes nähtävissä, että jossain on tehty sellainen poliittinen päätös, että asialle ei tehdä mitään, Kouros harmittelee.

IHMISOIKEUKSIEN TOTEUTUMISESSA PUUTTEITA

Suomen ihmisoikeusongelmia ei Kristiina Kouroksen mukaan voi laittaa vakavuusjärjestykseen, sillä ne liittyvät kovin erilaisiin asioihin. Kun Ihmisoikeusliitto antoi marraskuussa lausunnon kansallisesta ihmisoikeustoimintaohjelmasta ja listasi sitä varten tarpeellisia toimenpiteitä, tästä liitteestä tuli yli 50 sivua pitkä. Parantamishdotukset koskivat mm. oikeusturvaa, lasten, vanhusten ja vammaisten oikeuksia, kansallisia vähemmistöjä, syrjinnän

Ihmisoikeusliiton pääsihteeri Kristiina Kouros muistuttaa, että suuri osa yhteiskunnallista päätöksentekoa linkittyy jollain tavoin ihmisoikeuksiin.

vastaista työtä, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, kunnia- väkivaltaa, viharikollisuutta, sanavapautta ja vihapuhetta, ihmiskauppaa ja vapautensa menettäneitä.

– Ihmisoikeusongelmia voidaan tietenkin jaotella eri tavoin. Jos näkökulmaksi otetaan, mihin kansainväliset valvontaelimet kiinnittävät huomiota, yhdeksi Suomen ongelmaksi nousee vähemmistöjen kohtelu. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta puolestaan tulee tuomioita oikeudenkäyntien kestoista ja sananvapaus- ja kunnianloukkausasioista. Vankiloiden paljusellit ovat esimerkki sellaisesta ihmisoikeusongelmasta, joka on tarkkapiirteinen ja johon on olemassa selkeä ratkaisu – joka tosin vaatii rahaa. Toisaalta paljusellit eivät varmaan puhuttele suuren yleisön kokemusta

ihmisoikeusongelmasta, hän pohtii.

– Yhdenvertaisuus- ja syrjintäkysymykset koskevat jo huomattavasti laajempia ihmisryhmiä. Tutkimusten perusteella voimme osoittaa ongelmiksi esimerkiksi syrjinnän etnisellä perusteella tai vaikkapa raskaudesta johtuvat irtisanomiset.

Kouros haluaa nostaa esille myös ihmisoikeusloukkaukset yksityisten välissä suhteissa ja yhteiskunnan roolin niihin puuttumisessa. Hän toimitti viime syksynä kirjan ”Iloisen talon kellareissa”, joka käsittelee yksilön oikeuksien rajoittamista ja loukkaamista joissakin uskonnollisissa ja siirtolaisyhteisöissä.

– Näen, että valtion rooli näissä kysymyksissä on esimerkiksi järjestötoiminnan ja vertaistuen tukeminen ja viranomaisten kouluttami-

nen. Patenttiratkaisua ei voi kehittää joka tilanteeseen, mutta valtion ei ainakaan pitäisi suhtautua vähemmistökuultuureihin niin, etteivät niiden asiat sille kuulu. Meidän ennaltaehkäisevän työn hankkeemme puuttuvat juuri kysymyksiin, joihin ei voi rikosoikeudellisesti tarttua – esimerkiksi siihen, miten vanhemmat voivat rajoittaa lastensa harrastuksia ja menoja.

ENNALTAEHKÄISEVÄÄ TYÖTÄ KEHITETÄÄN

Pääsihteeri kehuukin Ihmisoikeusliiton erityisosaamista sellaisessa ennaltaehkäisevässä työssä, jossa käsitellään jonkin tiiviin yhteisön vaikeita asioita ja autetaan yhteisöä löytämään itse niihin ratkaisu. Liiton hankkeissa on kyetty vaikuttamaan asenteisiin ja rakentamaan hyvää yh-

teistyötä mm. somalialaisten, etiopialaisten, irakilaisien, iranilaisten ja afganistanilaisten kanssa.

– Työtä tyttöjen ympärileikkauksia vastaan on tehty menestyksekkäästi jo kymmenen vuotta. Kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisyä tehdään kolmatta vuotta ja hankkeelle haetaan jatkoa. Viime vuoden aikana 400 maahanmuuttajataustaista ihmistä osallistui työpajoihin ja yhteisöseminaareihin, joissa keskusteltiin oman kulttuurin haitallisista perinteistä ihmisoikeusnäkökulmasta. Tämä osoittaa, että yhteisöissä on halua ja kykyä keskustella näistä asioista.

Kouros kertoo, että tänä vuonna käynnistyy vastaava työ romaniyhteisön parissa. Hankkeessa pyritään vaikuttamaan ja puuttumaan romaniyhteisön syrjintään ja syrjäytymi-

Kristiina Kouros toteaa, että hiljaisuus on huono keino vastata vihapuheeseen, ja rohkaisee erityisesti poliitikkoja ottamaan kantaa sitä vastaan.

→ seen niin, että keskustelu ja luottamuksen rakentaminen lähtee yhteisöstä itsestään.

– Uskomme, että vaikeita kysymyksiä täytyy lähestyä yhteisöä kunnioittaen. Koska nämä yhteisöt ovat jo muutenkin varuillaan yhteiskunnan rasismien takia, heitä ei voi lähteä neuvomaan ylhäältä päin. Lähtökohtamme on, että kaikki kulttuurit ovat arvokkaita; niissä on paljon hyvää ja säilyttämisen arvoista ja yksittäiset haitalliset perinteet voidaan kitkeä.

VAIKUTTAMISTYÖN ASIALISTALLA LAKIUUDISTUKSIA

Ihmisoikeusliiton vaikuttamistyössä on nyt keskeistä yhdenvertaisuuslain uudistaminen, joka jäi viime hallituskaudella pöydälle. Liitto osallistuu valmisteluun työelämän syrjintäsäännösten osalta. Kristiina Kouros painottaa, että ihmisoikeusnäkökulmasta kaikki syrjintäperusteet ovat samalla viivalla, mutta käytännössä näin ei ole.

– Riippuen siitä millä perusteella ja millä elämäalueella ihmistä syrjitään, oikeussuojakeinot ovat meillä erilaiset. Ihmisten on vaikea hahmottaa, mistä heidän kannattaa lähtemään apua. Esimerkiksi vähemmistövaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun toimivalta ei ole monelle selvää. Ja jos apua ei ole saatavilla ollenkaan, tilanne on hyvin epäoikeudenmukainen.

Merkittävä asia Ihmisoikeusliiton kannalta on myös vammaissopimuksen ratifiointi Suomessa ja sopimuk-

sen seurannan ja valvonnan järjestäminen. Lisäksi se on mukana sosiaali- ja terveysministeriön itsemääräämistyöryhmässä.

– Vapaudenriisto on hyvin tarkkaan säädely rikospuolella, mutta nyt myös muunlaiseen vapauden rajoittamiseen haetaan selkeyttä. Esimerkiksi milloin vanhusten hoidossa saa nostaa sängynlaidat ylös ja saako kehitysvammaisten hoidossa tai vanhusten kotihoidossa sulkea ihmiset lukkojen taakse? Mielestämme nämä tilanteet täytyy nähdä ennen kaikkea fyysisen vapauden kunnioittamisen eikä vain resurssien ja hoidon järjestämisen näkökulmasta.

Rikosoikeuteen liittyvät asiat eivät viime aikoina ole olleet näkyvästi liiton agendalla rajallisten resurssien vuoksi. Kouros sanoo, että perinne tuntuisi velvoittavan enempäänkin, sillä entinen vankeinhoidon pääjohtaja **K.J. Lång** toimi pitkään liiton puheenjohtajana.

– Ihmisoikeusnäkökulmasta on kuitenkin suhtauduttu varovasti uudistuksiin, joissa esimerkiksi poliisin toimivaltuuksia on lisätty. Mielestäni tämä on oikeutettua ja tarpeellista, koska kyse on valtion pakkovallasta. Toisaalta myös uhrin ja todistajan asemaan on kiinnitettävä enemmän huomiota, minkä huomaa myös meille tulleista yhteydenotoista.

Lisäksi Ihmisoikeusliiton toimintaan kuuluvat koulutus ja viestintä ihmisoikeusky-

symyksistä sekä kansallisten tutkimusten tuottaminen EU:n perusoikeusvirastolle.

EI PIDÄ MENNÄ VIHAPUHEEN RAJALLE ASTI

Vihapuhekeskustelu on käynyt Suomessa vilkkaana vuoden ajan. Ihmisoikeusliiton pääsihteerin Kristiina Kouroksen mukaan Euroopan neuvosto on määritellyt vihapuheen osuvasti: vihapuhetta on sellainen ilmaisu, jolla levitetään, yllytetään, edistetään tai oikeutetaan rotuvihaa, muukalaisvihaa, antisemitismiä tai muunlaista vihaa, joka perustuu suvaitsemattomuuteen.

– Kesällä vihapuhekeskustelu lähti kummalliselle raiteelle, kun alettiin ruotia, ylittääkö tämä tai tuo ilmaisu rikosoikeudellisen kynnyksen ja voiko siitä tulla syyte. Kun lietsotaan vihaa tai ennakkoluuloja jotakin ryhmää kohtaan, en pidä tarpeellisena oppia rajaa niin tarkkaan, jotta henkilöt, jotka halusivat ylittää rajan mutta eivät uskalla seuraamusten pelossa, osaavat löytää kiertoilmaisuja. Olisi onnetonta, jos muitakin rikoksia pohdittaisiin samalla periaatteella.

Hän pitää outona myös keskustelua siitä, ettei maahanmuuttopolitiikkaa saisi arvostella Suomessa. Myös ihmisoikeusjärjestöt ja humanitaariset järjestöt ovat kritisoineet maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikkaa vuosien varrella. Usein kritiikin vaatijat kuitenkin kirjoittavat maahanmuuton eikä sitä kos-

kevan politiikan vastaisia puheenvuoroja.

– Joistakin maahanmuuttajaryhmistä tai jopa maahanmuuttajista yleensä nostetaan esiin negatiivisia asioita ja toisaalta suomalaisesta kulttuurista yksinomaan myönteisiä asioita. Lisäksi kritiikki on kohdistunut ennen kaikkea pakolais- ja turvapaikkapolitiikkaan, vaikka suurin osa maahanmuuttajista on maassa muista syistä. Kaiken lisäksi vihapuhe ja maahanmuuttokritiikki ovat saaneet suhteettoman mittakaavan verrattuna maahanmuuttajien määrään Suomessa. Talousahdinko, nuorten syrjäytyminen ja monet muut asiat ovat varmasti tärkeämpiä yhteiskunnallisen keskustelun aiheita.

HILJAA SEURAAMINEN EI OLE RATKAISU

Kristiina Kouros toteaa, että hiljaisuus on huono keino vastata vihapuheeseen, ja rohkaisee ihmisiä ja erityisesti poliitikkoja ottamaan kantaa sitä vastaan. Hän ymmärtää, että joillekin asiantuntijoille keskustelupalstojen vihamielinen ryöpytys voi olla kovaa, jos ei ole tottunut olemaan sellaisen kohteena ja haluaa keskittyä omaan tutkimukseensa tai muihin töihinsä. Keskustelussa kannattaa välttää provosoitumista ja itsekin turhaa leimaamista, esimerkiksi maahanmuuttokritiikkoja tai perussuomalaisia ryhmiä. Kaikkea vihapostia ei myöskään tarvitse lukea eikä puheluihin vastata.

Poliisille ja syyttäjille tulee ohjeet vihapuheen tulkintaan

– Uhkailua pitää seurata muttei pelätä. Itse teen kyllä jokaisesta vakavasta uhkauksesta rikosilmoituksen. Vaikka pelkoa ei pidä lietsoa, oma vaaransa on silti uhkailun vähättelyssäkin. Pari vuotta sitten erällä verkkosivuilla uhkailtiin ulkomaalaisia ja poliitikkoja tappamisella, joten ei voi sanoa, ettei Suomessa ole samankaltaisia äärioikeistolaisia ilmiöitä kuin Ruotsissa ja Norjassa.

Kouros haluaa muutenkin kiinnittää huomiota ihmisten vastuuseen puolustaa hyviä arvoja ja olla seuraamatta sivusta esimerkiksi kiusaamista.

– Minusta on mainiota, että lapsia opetetaan KiVa Koulu -ohjelman avulla siihen, että ”peesajat” ovat myös vastuullisia. Samoin työpaikkakiusaamiseen ovat osallisia myös kahvipöydän hiljaiset kaverit. Vastuu on tekoja joka päivä ja sen miettimistä, mihin pitää puuttua. Esimerkiksi harvoin ennen olisi kävelty ohi, kun lapset juovat puistossa alkoholia. En tosin haikaile 1950-luvun kylään, jossa kaikki vahtivat kaikkien tekemisiä; individualismissa ja ihmisten vapaudella on hyvät puolensa. ■

Valtakunnansyyttäjän asettama työryhmä ”Vihapuheen levittäminen internetissä” tekee parhaillaan käytännönläheisiä ohjeita viranomaisille siitä, mikä on rangaistavaa vihapuhetta ja kuka voi syyllistyä rikokseen milläkin tavoin. Työryhmän tulkintasuosituksen on tarkoitus olla valmiina huhtikuun loppuun mennessä. Sen jälkeen kukin viranomainen miettii itse, miten hyödyntää ohjeita.

YLLÄPITÄJÄN VASTUU

Työryhmän puheenjohtaja, valtiosyyttäjä **Mika Illman** kertoo, että tulkintasuosituksen antaminen nähtiin tarpeelliseksi kahdesta pääsystä. Ensimmäinen oli verkkosivujen ylläpitäjän rangaistusvastuun määrittäminen vihapuheiden levittämisessä. Nykyään kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaa säännöstä voidaan soveltaa myös tilanteissa, joissa henkilö pitää rasistista materiaalia saatavilla, vaikka ei ole sitä alun perin itse laatinutkaan. Kesäkuussa voimaan tulleen lakiuudistuksen taustalla olivat kansainväliset velvoitteet ottaa sähköisen viestinnän ja internetin piirteet paremmin huomioon.

– Lakivaliokunta lausui tuolloin, että myös internetsivuston hallinnoija voi syyllistyä rikokseen sallimalla uhkaavan, panettelevan tai solvaavan kirjoittelun. Käytännön toiminnassa on kuitenkin ollut epäselvää, mitä ylläpitäjän vastuu tarkoittaa, koska on niin monenlaisia toimijoita. Esimerkiksi tarjoamalla tietoliikenneyhteyksiä tai vuokraamalla omistamaltaan palvelimelta tilaa käyttäjille voi edesauttaa tällaisen tiedon pitämistä esillä.

Illmanin mukaan ohjeissa otetaan kantaa esimerkiksi teleoperaattorien vastuuseen, Facebook-sivun perustajan

tai blogikirjoittajan vastuuseen muiden kirjoittelusta, vastuun kohdentamiseen usean ylläpitäjän ketjussa sekä ennakoivan valvonnan merkitykseen vastuun syntymiselle.

KIIHOTTAMISRIKOSTEN TULKINTA

Toinen lähtökohta työryhmän raportissa on antaa tulkintaohjeita kiihottamisrikoksiin.

– Ohjeissa käydään läpi kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikoksen tunnusmerkistö. Käsitteitä valotetaan esimerkkitapausten avulla ja tuomioistuinten ratkaisuksista on haettu oikeuskäytäntöä. Tämä on käynyt helposti, sillä kaikki kiihottamisrikosjutut on koottu Valtakunnansyyttäjänvirastoon. Oikeuskäytännön muotoutumisen kannalta on merkittävää, että Korkein oikeus antoi viime vuonna ensimmäisen kerran valitusluvan kiihottamisrikoksesta (53/2011). Tällä ennakkoratkaisulla tulee olemaan suuri merkitys sananvapauden rajoittamisen tulkintaan, Mika Illman sanoo.

Työryhmä laatii suosituksensa esitutkinta- ja syyttäväviranomaisille, joten ennaltaehkäisyapu ei niissä tule esiin. Ennaltaehkäisevää on kuitenkin tavallaan nettipoliisitoiminta, sillä nettipoliisi voi ottaa keskusteluissa kirjoitteluun kantaa ja kertoa rikosten tunnusmerkistöistä, Illman huomauttaa.

Tulkintasuositusluonnoksesta pyydetään lähiaikoina lausuntoa muutamilta asiantuntijatahoilta. Valmistelu on ottanut aikaa, sillä suosituksille halutaan vahva perusta ja ohjeista mahdollisimman käyttökelpoiset. ■

”Kansan etuja ja oikeuksia valvomaan valittu komitea esittää kokouksen hyväksyttäväksi seuraavat ponnet:
1:ksi.

a) Ne kurjat matelijat, jotka venäläistä virkavaltaa pokkuroiden ovat onnistuneet pääsemään kotimaiseen hallitukseemme jäseniksi, ja jotka, muodostaessaan tuon hallituksen, ovat häpeällisesti polkeneet ei ainoastaan lakeja vaan vieläpä kansan pyhimpiä oikeuskäsityksiä, erotkoot heti toimestaan.”

Tampereen punainen julistus, 1.11.1905.

”Minun on vaikea keksiä maailmankaikkeudesta alhaisempaa matelijaa kuin pohjoismainen sosiaalidemokraatti.”

Scripta – kirjoituksia uppoavasta lännestä, Jussi Halla-Aho, 23. maaliskuu 2006.

Vihapuhe verkkoilmiona

Vihapuheelle tyypillinen vastustajan leimaaminen on kuulunut poliittiseen kielenkäyttöön niin kauan kuin politiikkakin on harrastettu. Se on keino luoda uhkakuvia, vahvistaa oman viiteryhmän kiinteyttä ja kannustaa sitä toimimaan vastustajan tarkoitusperien, tai äärimmillään olemassaolon, eliminoimiseksi. Vihapuhe on yksinkertaistavaa ”me vastaan muut” -asetelmaan pyrkivää ”joko he tai me” -retoriikkaa. Viereisen sivun esimerkit suomalaisesta poliittisesta kielenkäytöstä runsaan sadan vuoden erolla viestivät kumpikin vastustajaksi koetun ryhmän moraalista arveluttavuutta hämmästyttävän samankaltaisin kielikuvin. Matelijaksi nimeäminen vaikuttaa olevan politiikassa toimivien suosikkileimäkirves: opetusministerinä ja sittemmin eduskunnan puhemiehenä toiminut **Riitta Uosukainen** kuvasi muistelmakirjassaan ministerikollegansa, kulttuuriministeri **Tytti Isohookana-Asunmaan**, kalkkarokäärmeeksi.

VIHAPUHEEN MÄÄRITTELY

Vihapuheeksi tunnistettava puhe on siinä yhtä vanhaa kuin ihmiskunta. Poliittisen keskustelun polttopisteeseen se on kuitenkin noussut vasta aivan viime aikoina. Samalla myös akateeminen tutkimus on tarttunut aiheeseen. Kuvaavaa vihapuhekeskustelulle on, että siihen osallistujat tuntuvat tarkkaan tietävän, mistä ilmiössä on kyse. Tämä onkin varsin tyypillinen piirre poliittisissa debaateissa. Ongelmallista vain on, että keskusteluun osallistujat itse määrittelevät sen, mitä vihapuhe on, ja näin keskustelijat puhuvat sujuvasti toistensa ohi. Koko prosessi lähinnä toistaa ja vahvistaa ”me vastaan muut” -retoriikkaa.

Keskustelun politisoituneen luonteen mahdollistaa se, ettei vihapuheelle ole

yksiselitteistä määritelmää. Esimerkiksi rikoslaissa käsitettä ei ole mainittu, vaan sen asemesta siellä puhutaan kiihottamisesta tai törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Lain näkökulmasta vihapuheeksi tulkittava toiminta rinnastuu ihmisoikeusloukkaukseksi, jonka kohteena on jokin tietty, tunnistettava erillinen kansanryhmä. Vihapuheessa puhuja esittää itsestään ja viiteryhmästään esimerkiksi etnisesti, uskonnollisesti, kulttuurisesti, poliittisesti, seksuaalisesti tai ihonväriltään tai joltakin tunnistettavalta ulkoiselta piirteeltään erottuvan ryhmän ja uhkailee sitä tai esittää sen loukkaavassa, halventavassa ja solvaavassa sävyssä. Vihapuhetta voi olla myös yksilöön kohdistuva perusteeton leimaaminen johonkin kansanryhmään liitettyjen oletettujen ominaisuuksien perusteella.

VERKON MUUTOKSEN VAIKUTUS VIHAPUHEEN NÄKYVYYTEEN

Eräs keskeisimmistä syistä vihapuheilmiön nousulle poliittiseksi kiistakysymykseksi kytkeytyy digitaalisen viestintä- ja kommunikaatioteknologian (*Information and Communication Technologies*) käytön nopeaan kasvuun ja yleistymiseen. Muitakin syitä on, kuten länsimaisten jälkiteollisten yhteiskuntien väestö- ja kulttuuripohjan monimuotoistuminen, taloudellisen tilanteen epävarmuus, individualisuuden korostuminen ja siihen liittyvä yksilöllisten elämänarvojen ja -tapojen merkityksen kasvaminen. Silti internetin ja digitaalisen viestintäteknologian mahdollistaman sosiaalisen median rooli on ollut ratkaiseva ilmiön näkyväksi tekemiselle.

Internetin historiasta on kirjoitettu paljon. Tiedämme miten se on kehittynyt Yhdysvaltain armeijan tarpeisiin 1960-

luvulla luodusta ARPANETistä tutkijoiden hyödyntämäksi NSFNETiksi. Suuremmalle yleisölle tietokoneväliäinen viestintäverkko tuli tutummaksi 1990-luvulla, kun WWW-selaimien käyttäminen muuttui graafiseksi. Tämä teki verkkoselaimista helppokäyttöisempiä myös komento- ja koodikieltä taitamattomille. Graafiset käyttöliittymät mahdollistivat internetin leviämisen kenen tahansa ulottuville. Verkkoon tapahtuvan sisällöntuotannon vallankumous on tullut ilmeiseksi sosiaalisen median (Web 2.0) läpimurron seurauksena. Sen myötä internet on muuttunut interaktiivisempaan suuntaan dynaamisiksi ja yhteisöllisiksi verkostoiksi, joissa yksilöpohjaisesti osallistutaan sisältöjen luomiseen ja muokkaamiseen.

Sosiaalinen media viittaa internetin toimintamuotoihin ja -sisältöihin, jotka perustuvat itsetekemiseen, käyttäjäkeisyyteen ja yhteisölliseen vuorovaikutukseen. Ihmiset keskustelevat, tekevät ja jakavat asioita yhdessä. Perusajatuksena horisontaalissa toiminnassa on luoda toimijoiden välille kommunikatiivinen tila, joka mahdollistaa tuotetun informaation eli ajatusten esittämisen, jakamisen sekä yhdessä toimimisen.

Verkon muuttuminen interaktiivisemmaksi on samalla muuttanut verkon julkisuussfääriä tavalla, jossa se voidaan mieltää fragmentoituneeksi monikerrokselliseksi julkisuustilaksi. Sosiaalisen median sovellukset ovat helppokäyttöisiä ja verkon julkisuustilat ovat lähes kenen tahansa nettitaitoisen ulottuvilla. Internetin fragmentoituneesta julkisuustilasta voi nousta ilmiöitä, jotka läpäisevät perinteisen median portinvartijoiden uutiskynnyksen ja valtakunnalliseksi tai jopa maailmanlaajuisiksi puheenaiheeksi. →

Paras tapa suitsia vihapuhetta on avoin ja läpinäkyvä yhteiskunnallinen keskustelu, jossa rehellisesti käsitellään yhteiskunnallisia kipupisteitä ja poliittisiksi ongelmiksi koettuja asioita.

→ Vaikka vihapuheen määrä ei välttämättä ole aiemmasta kasvanut, niin ilmiö on tullut tunnetummaksi, näkyvämmäksi ja yhteiskunnallisesti vaikuttavammaksi sosiaalisen median julkisuustilojen myötä. Sosiaalisessa mediassa viesti leviää käyttäjien vertaisverkoissa rihmastomaisena viestiketjuna ja on helposti linkitettävissä, mikä takaa helpon saatavuuden ja laajan potentiaalisen kohdeyleisön. Lisäksi kuumien puheenaiheiden ympärillä ilmenevä ”verkkokuhina/-pörrääminen” (swarming) edesauttaa verkkoilmiön tunnettuisuuden kasvua.

VIHAPUHE SOSIAALISESSA MEDIASSA – VERKKOILMIÖN MERKITYS

Merkittäväksi yhteiskunnalliseksi keskusteluareenaksi sosiaalisen median tekee se, että sen käyttö on lisääntynyt parin viimeisen vuoden aikana. Erityisesti Facebook on kasvattanut suosiotaan ja se on maailmanlaajuisesti suurin ja käytetyin sosiaalisen median sovellus. Suomessa on runsaat 2 miljoonaa Facebookin käyttäjää eli yli 40 prosenttia kansalaisista on periaatteessa tavoitettavissa siellä. Muut sosiaalisen median sovellukset, kuten Youtube, Twitter, Myspace, Flickr jne., häviävät suosiossa Facebookille. Silti myös näiden käyttö on varsin yleistä.

Valtaosa sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta toiminnasta on viihdekäyttöä ja yhteydenpitoa ystäviin, tuttuihin ja sukulaisiin. Sosiaalinen media on prosessi, jossa ihmiset jakavat tietoa ja muodostavat yhteisiä merkityksiä. Käyttötyypin mukaan jaoteltuna sosiaalisen median alustat ovat sisällön luomisen ja julkaisemisen alustat (blogit, wikit), sisällön jakamisen alustat (esimerkiksi Flickr ja YouTube), yhteisöpalvelut (Facebook, Google+, LinkedIn, MySpace, IRC-Galleria) ja virtuaalimaailmat (Habbo, Second Life).

Sosiaalisen median monimuotoisuus ja käyttäjäystävällisyys tarjoavat omia näkemyksiään ja poliittisia käsityksiään promoaville ryhmille ja yksilöille ennennäke-

mättömän helppokäyttöisen ja portinvartijoista vapaan kanavan ja julkisuustilan. Siellä voi levittää viestiään ja suunnitella, organisoida ja mobilisoida toimintaansa ja verkostoitua samanhenkisten toimijoiden kanssa. Esimerkkinä tämänkaltaisesta ilmiöstä voi mainita **Jussi Halla-Ahon Scripta** – kirjoituksia uppoavasta lännestä -blogisivuston. Halla-Ahon blogin yhteyteen on linkkejä monille Scriptan perusviestiä ja argumentaatiota tukeville tai vahvistaville sivustoille.

Vihapuhe ei välttämättä jää leuanlouskutukseksi virtuaaliavaruudessa. Vaarana on, että aiemmin siellä täällä erillään olevat yksilöt tai pienet ryhmät saavat äänitorven äärimäisiä ajatuksiaan propagoivalle viesteilleen ja syntyy samanhenkisten, toinen toistensa mielipiteitä komppaavia ja vahvistavia verkkoyhteisöjä. Pahimmillaan tällaiset yhteisöt ajautuvat irralleen normaaliyhteiskunnasta ja muodostuu suljettuja verkkoyhteisöjä tai toiminnallisia verkostoja, jotka ammentavat käyttövoimaansa kannattajakuntansa jakamista yhteiskunnallisesti ja poliittisesti arveluttavista käsityksistä ja maailmankuvista.

Eräs esimerkki mainitun kaltaisen ”kulttisen miljöön” vaikuttavuudesta on koulusurmaajat. Sosiaalipsykologian dosentti **Atte Oksasen** ja sosiologian professori **Pekka Räsänen** johdolla tehdyt tutkimukset osoittavat, että suomalaisilla koulusurmaajilla oli verkossa toimivia samalla tavalla ajattelevia viiteryymiä, joiden kanssa kouluampujat saattoivat keskustella ihmiskäsityksistään. Näissä viiteryhmissä jäsenten kulttuuriset makumieltymykset, elämänarvot ja mielipiteet saivat tukea ja vahvistusta toinen toisiltaan. Internetin ansioista nämä eri puolilla maailmaa olleet yksinäiset sudet löysivät lauman, johon kuulua. Myös norjalaisen, vihapuheet käytäntöön siirtäneen, **Anders Behring Breivikin** verkostoituminen ja vaikutus internetissä oli hyvin aktiivisista ja laajalle levinnyttä.

KEINOT VIHAPUHEEN TUKAHDUTTAMISEEN

Vihapuheen kaltaisten ilmiöiden leimautamisen estämiseksi ei ole juurikaan ehkäiseviä keinoja. Vapaata, kenen tahansa käytössä olevaa, mediankanavaa on lähes mahdoton aukottomasti ennakolta valvoa ja suodattaa vihapuhe pois. Ennakkomoderointi tai verkkopalveluiden tuottajien vastuunalaisuuteen saattaminen eivät myöskään poista vihapuhetta synnyttävää yhteiskunnallis-poliittiseksi ongelmaksi koettua tilannetta. Se johtaa vain vihapuheen ja -toiminnan siirtymistä toisille areenoille. Silti vihapuheen tapaisia ilmiöitä vastaan voi ja pitää taistella.

Paras tapa suitsia vihapuhetta on avoin ja läpinäkyvä yhteiskunnallinen keskustelu, jossa rehellisesti käsitellään yhteiskunnallisia kipupisteitä ja poliittisiksi ongelmiksi koettuja asioita. Mikäli keskusteluun onnistutaan sitouttamaan vaikutusvaltaiset instituutiot ja mielipidejohtajiksi tunnistetut tahot, niin ongelmien ratkaisut helpottuvat.

Hyvä esimerkki tämänkaltaisesta rakentavasta mielipiteitä esiin haastavasta ja rehellisesti avoimeen vuorovaikutukseen pyrkivästä yhteiskunnallista keskustelusta on Helsingin poliisilaitoksen virtuaalisen lähipoliisiryhmän maahanmuuttokriittiseksi tunnetulla Hommaforumilla elokuussa alullepanema viestiketju. Viestiketjun tarkoituksena oli koota materiaalia Valtakunnansyyttäjävirstalolle kiihottamisen kansanryhmää vastaan -säännökseen liittyvistä tulkintaepäselvyyksistä. Viestiketjun puheenvuorot olivat kauttaaltaan asiallisia ja mielipiteitä perustelevia ja hyvin monipuolisesti vihapuheilmiöön liittyviä ongelmia valottavaa. Vuorovaikutteinen ja reflektiivinen eli kriittisesti omia ja toisten oletuksia ja arvoja tarkasteleva keskustelu on toimivin tapa poliittisten jännitteiden purkamisessa. ■

Kirjoittaja on yleisen valtio-opin politiikan tutkimuksen linjan yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.

Uskonnot haluavat vahvistaa sovintopuhetta

Joukko uskonnollisia johtajia, poliitikkoja ja muita yhteiskunnallisia vaikuttajia pohti uskontojen tehtävää suvaitsevaisuuden edistämässä vihapuheseminaarissa. Seminaarin tarkoituksena oli tuomita kaikenlainen vihapuhe ja luoda pohjaa hyvälle keskustelukulttuurille.

Tasavallan presidentti **Tarja Halonen** avasi tammikuussa Säätytalolla järjestetyn seminaarin. Hänen aloitteestaan uskontojen edustajat kokoontuivat syyskuun yhdennentoista päivän tapahtumien jälkeen vuonna 2001 keskustelemaan yhteisestä tehtävästä. Halonen totesi, että vihakäyttämisen estäminen vaatii yhteistyötä ja laajaa vaikuttamista yhteiskunnan eri tahoihin.

Halosen mukaan lainsäätäjän ja viranomaisten toiminnan on tuotava näkyväksi se, mikä on yhteiskunnan mielestä hyväksyttävää tai kiellettävää toimintaa ja vaikutettava siten asenteisiin. Hän kiirehti yhdenvertaisuuslain uudistamisesta. Erityisesti tärkeäksi hän näki suojella lasten kasvua ja tukea opettajien pedagogista osaamista syrjimättömyyskysymyksissä varsinkin esimurrosikäisten parissa. Samoin maahanmuuttajien omien järjestöjen on tärkeää

löytää uuden kotimaansa toimintamahdollisuudet.

Presidentti Halonen muistutti, että pelkkä hyvä tahto ei riitä syrjinnän estämiseen vaan tarvitaan voimavaroja ja resursseja. Mutta myös tavallisessa arkikäyttäytymisessä tapahtuvan syrjinnän estäminen on ratkaisevan tärkeää

– Median rooli on nykyisessä tilanteessa tärkeä. Sananvapauteen kuuluu myös vastuu. Keskustelupalstan ylläpitäjien rikosoikeudellista vastuuta on viime vuonna lisätty. Ainakin vakiintuneiden keskustelupalstojen pitäjien soisi pohtivan sen lisäksi moraalistakin vastuutaan rasistisesta ja vihaa lisäävästä aineistosta, Halonen sanoi.

USKONNOT, JULKINEN VALTA JA MEDIA YHDESSÄ

Arkkipiispa **Kari Mäkisen** mukaan uskontojen, julkisen vallan ja median tulisi sitoutua sovintopuheen vahvistamiseen. Säännöllinen työskentely vahvistaisi hänen

mukaansa yhteiskunnan turvallisuutta ja ymmärrystä eri ryhmien välillä.

– Uskontojen välinen yhteistyö on sovintopuheen avain. Julkisen vallan edustajien vastuulla on yhteiskunnan uskontopolitiikka. Media taas vaikuttaa mielikuviin ja merkitysten rakentumiseen, Mäkinen totesi.

Lisäksi vihapuheen vaikutuksesta yhteisöön ja tavoitteista vahvistaa sovintopuhetta pitivät puheenvuoron arkkipiispa **Leo** Suomen ortodoksisesta kirkosta, monsignore **Rudolf Larenz** Suomen katolisesta kirkosta, puheenjohtaja **Gideon Boltowsky** Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvostosta, puheenjohtaja **Okan Daher** Suomen Islam-seurakunnasta (tataariyhteisö) ja puheenjohtaja **Abdi-Hakim Yasin Ararse** Suomen Islamilinen Neuvosto SINE:stä.

Asiantuntijapuheenvuorot käyttivät ministeri **Elisabeth Rehn** vihapuheen vaarois-

ta Jugoslavian ja Ruandan kokemusten perusteella, päätoimittaja **Mikael Pentikäinen** median vastuusta ja valtiosyyttäjä **Mika Ilman** lainsäädännön näkökulmasta vihapuheeseen.

Suoraan sanoen vihapuhetta vastaan – Puhukaamme hyvää toisistamme -seminaarini järjesti Uskontojen yhteistyö Suomessa ry – USKOT-foorumi. Foorumi on perustettu tammikuussa 2011 ja sen tarkoituksena on mm. korostaa uskontojen merkitystä yhteiskuntarauhan säilyttämiselle ja luoda ymmärrystä eri uskontojen ja kulttuurien välille.■

Seminaarin esitykset on katsottavissa verkossa osoitteessa <http://uskot-resa.blogspot.com>.

Vihapuhe ja uhkailu mediassa

Perinteinen media ei syöllisty vihapuheiden ja uhkailujen levittämiseen. Ilmiö ei ole kuitenkaan vieras tiedotusvälineiden ylläpitämällä keskustelupalstoilla, joissa toimitusten on valvottava tarkasti julkaisemiaan viestejä. Vihapuheiden ja uhkailujen lainmukaisuus ylipääntään on ongelmallinen tulkinnan kohde. Liian herkällä julkaisukiellolla rajoitetaan jokaiselle kuuluvaa sanan- ja ilmaisunvapautta.

Yleisen edun pohjalta tapahtuvilla rajoituksilla pyritään ylläpitämään yhteiskunnassa yleistä järjestystä, kuten vähemmistöryhmien turvallisuutta ja estämään yllytyspohjaisia rikoksia. Useimmiten rajoitukset liittyvät asioiden esitystapaan, eivät varsinaisesti siihen, mitä asioita nostetaan julkiseen keskusteluun.

Sananvapauden laaja tulkinta näkyy esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuissa, joiden mukaan myös loukkaavat, järkyttävät ja levottomuutta aiheuttavat kärjistyksiset ja provokaatiot sellaisenaan ovat hyväksyttävää ilmaisunvapautteen kuuluvaa viestintää, ainakin tietyissä rajoissa. Erityisesti poliittiseen keskusteluun osallistumista ei saisi juurikaan rajoittaa.

Rikoslaisissa kielletyllä kihottamisella kansanryhmää vastaan halutaan estää sellaisten lausuntojen tai tiedonantojen levittäminen, joissa uhaetaan, panetellaan tai solvataan

esimerkiksi jotakin kansallista, rodullista tai etnistä ryhmää. Vastaavanlaisen suojan saavat monet muutkin vähemmistöt, esimerkiksi ateistit, ulkomaalaiset opiskelijat ja homoseksuaalit. Uhkaukseksi mielletään mikä tahansa vakavasti otettava aikomus, panetteluksi perätön syyttely ja solvaukseksi loukkaava nimittely tai ihmisarvon alentaminen. Väitteiden kriittinen tarkastelu kuitenkin poistaa toiminnan tahallisuuden. Hyväksyttävää on esimerkiksi kansanryhmän ominaisuuksien tieteellinen – mutta ei näennäistieteellinen – tarkastelu ja väitteiden perusteleminen.

RAJANVETOA JULKAISEMISESSA

Median julkaisuutoimintoihin kohdistuvilla rajoituksilla pyritään estämään stereotyyppisten yleistysten leviämistä ja ennakkoluulojen vahvistumista. Jokainen samaan kansanryhmään kuuluva voisi joutua vainon kohteeksi. Kielteisen

mediakäsittelyn pitäisikin kohdistua henkilöön yksilönä, ei minkään viiteryhmän jäsenenä.

Eettisesti median toimintoja rajoittaa kieltö siitä, että etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai muuta näihin verrattavaa ominaisuutta ei saa tuoda esiin tiedonvälityksessä asiaankuulumattomasti tai halventavasti. Tämäntapainen tieto voidaan kuitenkin mainita, jos se on olennaista käsiteltävän asian ymmärtämiseksi tai valaismiseksi. Esimerkiksi toisilleen tuntemattomien romanien keskinäisen välienselvittelyn uutisoinnissa osapuolten etnisen taustan mainitseminen voi olla välttämätöntä, jotta mediayleisö pystyisi ymmärtämään tapahtumien syyn, eli tässä tapauksessa verikostoperinteen. Journalistisesti hyväksyttävä julkaisuperuste voi myös olla jonkin väestöryhmän yliedustus rikostilastoissa, ihonväriin pohjautuva

ravintolan porttikielto tai poliisin kaipaamat silminnäkijähavainnot jotakin etniseen ryhmään kuuluvien epäiltyjen tavoittamiseksi.

Sitä vastoin henkilöiden etnisiin taustoihin liittyvät kiertoilmaisut eivät ole hyväksyttäviä. Julkisen sanan neuvoston mukaan alusvaatteiden vohkijoihin kohdistuvalla viittaukselle ”kansallispukuiset naiset” ei ollut perusteita, koska etninen tausta ei ollut olennainen tieto rikollisen toiminnan ymmärtämiseksi. Toisessa ratkaisussa pahoinpitelijän kutsuminen ”vähemmistökansalaiseksi” ei kuitenkaan osoittautunut ongelmalliseksi, koska nimityksen ei mielletty viittaavan mihinkään yksittäiseen kansanryhmään.

KESKUSTELUPALSTOJEN EETTINEN OHJEISTUS

Perinteisellä medially ovat toimivat suodattimet, eivätkä tämäntapaiset viestit useimmiten pääse julkisuuteen oman toimituksen kautta. Porvoolainen

Alalla on pidetty tärkeänä liittää keskustelupalstojen sisällöt osaksi journalismin itsesääntelyä.

RIIKKA KOSTAINEN

sanomalehti tuomittiin kuitenkin jokin aika sitten kiihottamisesta kansanryhmää vastaan lehden julkaistua yleisönsastokirjoituksen, jossa kritisoitiin Israelin palestiinalaispolitiikka oli kytketty tarpeeseen eliminoida juutalaiset.

Päinvastoin kuin tiedotusvälineiden verkkojulkaisuissa, keskustelupalstojen viestejä ei valikoida julkaistavaksi journalistisin perustein. Toimitukset eivät välttämättä myöskään oikolue tai käsittele julkaisemiaan tekstejä. Media-alan ongelmana kuitenkin on se, että yleisön tuottamat verkkoviestit mielletään toimituksen tuottamaksi journalismiksi, jonka luotettavuutta keskustelupalstojen ylilyönnit heikentävät.

Alalla onkin pidetty tärkeänä liittää keskustelupalstojen sisällöt osaksi journalismin itsesääntelyä, jotta sisällöt erotuisivat edukseen sosiaalisessa mediassa.

Julkisen sanan neuvoston eettinen ohjeistus mediatalojen oman yleisön tuottamalle verkkoaineistolle korostaa keskustelujen seuraamista ja pyrkimystä estää julkaisemasta sisältöjä, jotka loukkaavat yksityisyyden suojaa ja ihmisarvoa, yllyttävät väkivaltaan tai lietsovat vihaa yksilöön tai kansanryhmään. Toimitusten olisi poistettava tämännäiset aineistot heti, kun saavat niistä tiedon. Lisäksi yleisölle on varattava mahdollisuus ilmoittaa toimitukselle asiattomasta si-

sällöstä niin, että lähettäjä saa ilmoituksestaan vahvistuksen.

VIHAPUHE POLIITISSESSA KESKUSTELUSSA

Apulaisvaltakunnansyyttäjä **Jorma Kalske** myönsi eräessä tutkimushaastattelussani sananvapautteen kytkeytyvän syyteharkinnan erityisen tulkinvaraiseksi. Ongelmana on arvioida esimerkiksi se, missä hyväksyttävä poliittinen arvostelu leikkaantuu vihapuheeksi. Viime kädessä joudutaankin tutkitsemaan kirjoittajan tarkoituksiperiä väitteiden julkistamisessa. Usein tällaisten tarkoitusten lopullinen selvittäminen edellyttää oikeudenkäyntiä.

Kalskeen mukaan vihapuhetta saatetaan käyttää poliittisessa keskustelussa eräänlaisena hyväksyttävyyden kaapuun puettuna astinlautana. Ongelmana on piilovaikuttaminen, jossa yleisesti hyväksyttäviin päämääriin ikään kuin debatinomaisesti ujutetaan rasisistisia lausumia ja vahvistetaan tätä kautta rasisistisia ajatuksia nimenomaan niiden joukossa, joilla kerrotuista asioista on jo valmiina nurjamieliset käsitykset. Erilaisilla kielikuvilla ja kärjistyksillä on helppoa saavuttaa poliittista kannatusta, vaikka asioista ei väitetä mitään konkreettisesti.

Kärjekkäiden mielipiteiden ilmaiseminen ei sinällään ole vaarallista, jos niitä ei mielletä vakavaksi otettaviksi. Rajanvedon tulkinvaraisuudesta kertoo kaksi äskettäistä oikeustapausta. Toisessa niistä Facebook-yhteisö sivuston

avoimen ryhmän ”Olen valmis istumaan muutaman vuoden [silloisen maahanmuuttoministeri] **Astrid Thorsin** taposta” perustaja tuomittiin sakkoihin kunnianloukkauksesta, laittomasta uhkauksesta ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Toisessa tapauksessa valtiovarainministeri **Jyrki Kataisen** ja pääministeri **Matti Vanhasen** ampumisella ja eduskunnan räjäyttämislä vihjanneen verkkoviestijän syytteet kaatuivat, koska kirjoitus miellettiin lähinnä mielenpurkaukseksi, eikä näyttöä tarkoituksellisesta uhkauksesta löytynyt.

Tämännäisiä ongelmia syntyy erityisesti internetin keskustelupalstoilla ja yhteisöpalveluissa, joille kirjoittavien arviointikyky on Kalskelta mukailleen ”varsinkin aamu-yön tunteina huonoimmillaan samalla kun ilmaisunhalu on kiihkeimmillään”.

Kirjoittaja on tutkijatohtori Jyväskylän yliopistossa. Hän on parhaillaan mukana Euroopan komission rahoittamassa sananvapautta ja median toimintavapauksia 14 maassa selvittävissä MEDIADEM-hankkeessa.

■ O L L I M A N N I N E N

Rahoitusalan asiakaspalvelussa kohdataan uhkaa ja väkivaltaa

Asiakaspalvelutehtävissä työskentelevät joutuvat enenevässä määrin kohtaamaan väkivaltaa tai sen uhkaa. Enää ei voida keskittyä pelkästään fyysisten väkivallantekeiden ennaltaehkäisyyn asiakaspalvelupisteillä, vaan on myös otettava huomioon, että monilla aloilla asiakaspalvelu on siirtymässä entistä enemmän puhelinpalveluun ja internetiin. Samalla kynnyksellä uhkailulle saattaa pienentyä, sillä uhkailija voi kokea, että nimetön puhelu tai sähköpostiviesti takaa anonymiteetin.

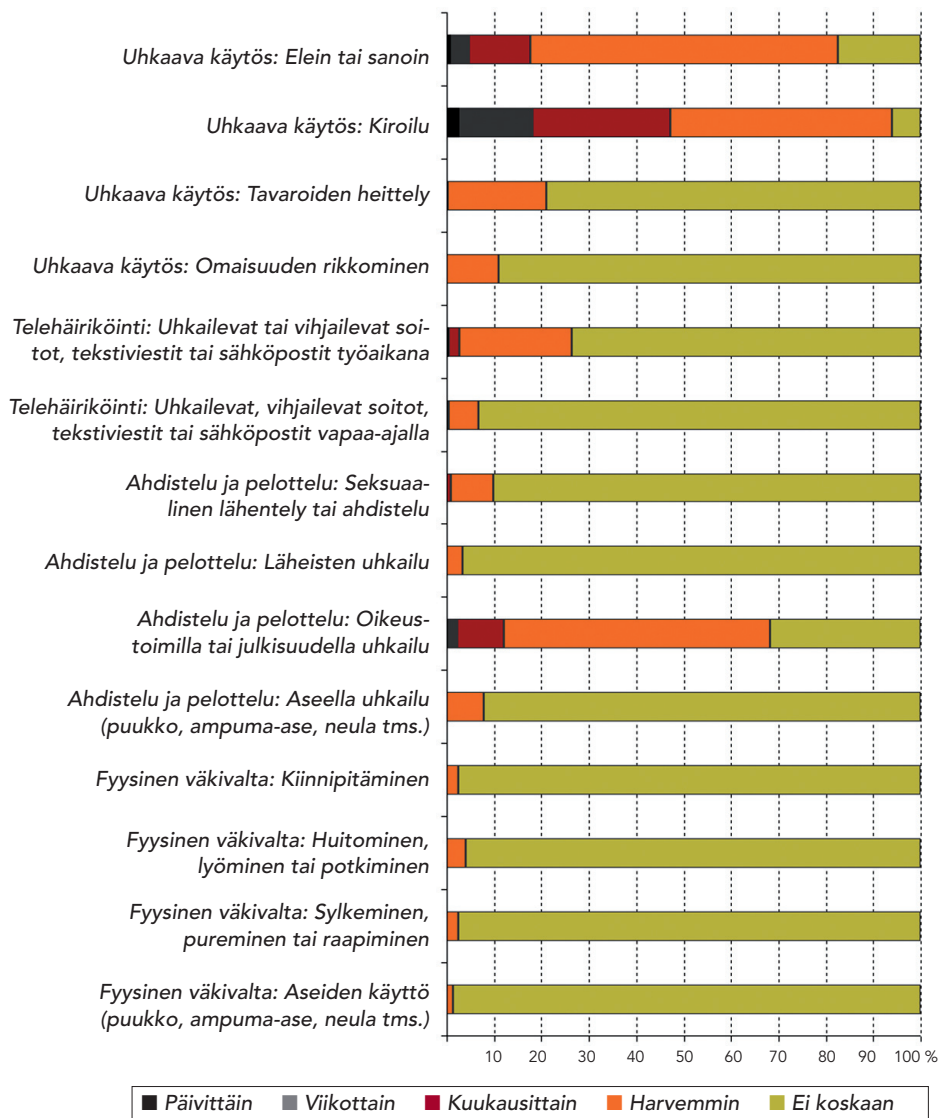
Kansallisen uhritutkimuksen mukaan työpaikkaväkivaltilanteita esiintyy vuosittain noin 140 000 kappaletta. Uhka- ja väkivaltilanteita on tutkittu paljon, mutta tutkimukset ovat koskeneet pääosin väkivaltaherkempiä aloja. Työväkivallan riskialoiksi on yleensä nimetty esimerkiksi hotelli- ja ravintola-ala, poliisi ja vartiointi, terveydenhuolto, sosiaali- ja kauppa-ala ja viime aikoina paljon julkisuutta saanut liikennöinti. Rahoitusala ei kuitenkaan mielletä riskialaksi, vaikka riski joutua väkivallan uhriksi on todellinen. Rahoitusallalla asiakaspalvelutilanteissa käsitellään yleisesti rahaa, ja työssä saattaa olla tilanteita, joissa joudutaan puuttumaan asiakkaan yksityisasioihin tai asiakkaalta joudutaan epäämään toivottu palvelu tai etuus. Tällaiset tilanteet saattavat helposti eskaloitua väkivaltaiseen käytökseen tai jopa ryöstötilanteeseen.

UHKA- JA VÄKIVALTATILANTEET OP-POHJOLA-RYHMÄSSÄ

Tutkin opinnäytetyössäni OP-Pohjola-ryhmän asiakaspalveluhenkilöstön kohtaamia uhka- ja väkivaltilanteita kyselytutkimuksen avulla. Tutkimus tehtiin OP-Pohjola-ryhmän aloitteesta ja yhteistyössä sen kanssa. Sähköinen kyselylomake lähetettiin 1921 OP-Pohjola-ryhmässä verkossa, puhelinpalvelussa tai kasvotusten asiakaspalvelutehtävää suorittavalle henkilölle, joista 722 osoitti kiinnostuksensa asiaa kohtaan vastaamalla kyselyyn. Kyselylomake jakautui neljään teemaan, joiden avulla oli tarkoitus selvittää muun muassa uhka- ja väkivaltilanteiden määrää, ilmenemismuotoja, uhkatilanteiden hallintaa ja kehityskohteita.

Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin, kuinka usein he ovat joutuneet asiakkaan puolelta tulevan uhkailun tai väkivallan kohteeksi työssään. Uhka- ja väkivaltilanteet oli kyselyn saatteessa määritelty Euroopan Unionin määritelmän mukaisesti. Uhka- ja väkivaltilanteita oli koettu;

Kuvio 1. Väkivaltaisten tekojen yleisyys. Asiakaspalveluhenkilöstöön kohdistuvien uhkailu ja väkivaltilanteiden kartoitus OP-Pohjola-ryhmässä (N=722)

suurimman osan mielestä ne olivat suhteellisen harvinaisia, mutta tilanteita oli kuitenkin tapahtunut. Yleisimmin vastaaja oli joutunut työssään asiakkaan puolelta tulevan uhkailun tai väkivallan kohteeksi harvemmin kuin kuukausittain, 503 vastaajaa (70 %). Kuukausittain uhkailua tai väkivaltaa ilmoitti kokevansa 69 vastaajaa (10 %). Viikoittain uhkailua tai väkivaltaa

koki 19 vastaajaa (3 %) ja päivittäin sitä ilmoitti kohtaavansa 5 vastaajaa (1 %). Uhkailu tai työväkivalta ei ollut koskettanut kaikkia asiakaspalvelutehtävissä, sillä 122 vastaajaa (17 %) ilmoitti, ettei ole koskaan sitä kohdannut. Neljä vastaajaa jätti vastaamatta kysymykseen.

Ristiintaulukointien avulla tutkimuksessa pyrittiin tarkastelemaan kahden →

Uhka- ja väkivaltatilanteilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia työntekijään, työyhteisöön sekä työnantajaan.

→ muuttujan välisiä riippuvaisuuksia. Työkokemuksella ei ristiintaulukoinnin perusteella vaikuta olevan merkitystä uhka- ja väkivaltatilanteiden ilmenemismääriin. Myöskään sillä ei näytä olevan vaikutusta uhka- ja väkivaltatilanteiden ilmenemiseen, työskennelläänkö pankki- vai vahinkovakuutusliiketoiminnan parissa, sillä määrät ovat suhteessa lähes samoja.

UHKAILU YLEISIN VÄKIVALTAINEN TEKO

OP-Pohjola-ryhmän asiakaspalvelijat kokevat uhkatilanteita, mutta ne ovat suhteellisen harvinaisia (kuvio 1). Varsinkin fyysiset väkivallanteot ovat erittäin harvinaisia. Yleisimmin päivittäin kohdattava muoto on uhkaava käytös kiroiluna, mutta sekin melko harvinaista, koska ainoastaan 19 henkilöä (3 %) ilmoitti kokevansa sitä päivittäin. Viikoittain sitä kohtaa kyselyn mukaan 15 % vastaajista. Oikeustoimilla tai julkisuudella tapahtuva uhkailu on myös viikoittaista (2 %) ja kuukausittaista (10 %) ja sitä harvemmin sitä esiintyy 55 % mielestä. Harvemmin kuin kuukausittain tapahtuva uhkailu on yleisimmin edellä mainittujen lisäksi työaikana tapahtuva telehääriköinti (24 %), tavaroiden heittäminen (21 %) ja asiakkaan taholta tuleva seksuaalinen lähentely tai ahdistelu (9 %).

Uhka- ja väkivaltatilanteilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia työntekijään, työyhteisöön sekä työnantajaan. 32 % kyselyyn vastanneista ilmoitti, että sattuneet uhka- ja väkivaltatilanteet ovat aiheuttaneet heille alentunutta työmotivaatiota ja 29 % prosenttia oli kokenut ahdistuneisuutta.

Tutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään myös yleisimpiä asiakastyyppejä, jotka ovat olleet vastapuolella sattuneissa uhka- ja väkivaltatilanteissa. Vastanneista 86 % koki, että vastapuolella on ollut yleisimmin tyytymätön asiakas, joka ei saa mielestään haluamaansa palvelua. Niinpä panostamalla palvelun laatuun, sujuvu-

teen ja palveluympäristöön voidaan mahdollisesti vähentää asiakaspalvelutilanteissa sattuvia uhka- ja väkivaltatilanteita. Alkoholin vaikutuksen alaisena oli ollut vastanneiden mielestä 55 % ja huumausaineen vaikutuksen alaisena 32 % henkilöistä, joten asiakkaan päihtymystila ja ei-toivottu tai sujumaton palvelu yhdessä saattavat helposti laukaista uhka- tai väkivaltatilanteen.

TYÖNANTAJA ASIANOMISTAJAKSI TYÖPAIKAN UHKA- JA VÄKIVALTATAPAUKSISSA?

Tällä hetkellä työssä tapahtuvissa uhka- ja väkivaltatilanteissa on useimmiten kyse asianomistajarikoksista (esimerkiksi laitton uhkaus), joissa syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta. Työnantaja ei siis voi tehdä rikosilmoitusta, vaan sen tekeminen on lain mukaan työntekijän velvollisuus, vaikka laitton uhkaus liittyisi työhön.

Tutkimuksen tuloksien perusteella kolmannes vastaajista jättäisi rikosilmoituksen tekemättä työpaikalla sattuneessa uhka- ja väkivaltatilanteessa vedoten siihen, ettei uskalla syystä tai toisesta tehdä sitä tai joutua prosessiin yksityishenkilönä. Naisvastaajista tätä mieltä oli noin 40 %. Lisäksi lähes 90 % vastaajista oli sitä mieltä, että työnantajalla tulisi olla oikeus tehdä rikosilmoitus työntekijän puolesta työssä tapahtuneista uhka- ja väkivaltatilanteista. Lakimuutokselle, joka mahdollistaisi työnantajalle oikeuden esiintyä asianomistajana työpaikalla sattuneissa uhka- ja väkivaltatilanteissa, on siis selkeästi kysyntää.

KOULUTUSTA, TOIMINTAMALLEJA JA RESURSEJA KAIVATAAN

Uhka- ja väkivaltatilanteita voidaan tuskin kitkeä millään keinoilla pois asiakaspalvelutilanteista, mutta koulutuksen avulla asiakaspalvelutehtävissä toimivien työturvallisuutta voidaan parantaa. Tutkimustulosten mukaan koulutuksen avulla

työntekijä oppii tunnistamaan ennalta, millaisissa tilanteissa väkivaltaista käytöstä saattaa esiintyä ja mitkä asiat edistävät sitä. Harjoiteltujen toimintamallien avulla työntekijä osaa toimia oikealla tavalla uhkaavassa tilanteessa. Uhka- ja väkivaltatilanteita ja toimintaa niissä olisi myös hyvä ottaa entistä enemmän osaksi uusien työntekijöiden perehdytystä.

Selkeiden ohjeiden kautta työntekijöille muodostuu kuva, miten tulee reagoida uhkauksiin, mikä on ilmoituskynnys, kenelle ilmoitetaan ja niin edelleen. Tutkimuksen perusteella nämä seikat olivat osalle työntekijöistä epäselviä. Ohjeita toivottiin sisältämään myös toimintaohjeet verkossa ja puhelimitse tuleviin uhkauksiin, johon on hyvä pyrkiä muutenkin, sillä asiakaspalvelu siirtynee tulevaisuudessa enenevässä määrin näihin kanaviin.

Henkilöstöresurssien lisääminen ”pultonkauloissa” on yksi keino varautua uhka- ja väkivaltatilanteisiin. Näin palvelusta saadaan sujuvaa ja joustavaa. Tutkimuksen mukaan sattuneissa uhka- ja väkivaltatilanteissa on tekijänä yleisimmin ollut asiakas, joka ei saa mielestään haluamaansa palvelua. Riittävä henkilöstömäärä voi itsessään vaikeuttaa tai estää uhka- ja väkivaltatilanteiden syntymistä. ■

Kirjoittaja työskentelee tullitarkastajana Eteläisessä Tullipiirissä. Artikkelin perustuu Mannisen opinnäytetyöhön: OP-Pohjola-ryhmän asiakaspalveluhenkilöstöön kohdistuvien uhka- ja väkivaltatilanteiden kartoitus. Työ on luettavissa osoitteessa theseus.fi.

Verkkokurssi antaa neuvoja kaupan uhkatilanteisiin

Kaupan liitto ja Palvelualojen ammattiliitto (PAM) ovat yhdessä kehittäneet verkkokurssin, jolla halutaan parantaa kauppojen turvallisuutta. Kaikille kaupassa työskenteleville tarkoitettu Uhkaava asiakastilanne -kurssi toimii osana henkilöstön turvallisuuskoulutusta.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yrittäjäsuhtutkimuksen (2011) mukaan työntekijään kohdistunut väkivalta ja uhkailu on toiseksi yleisin rikostyyppi kaupan alalla; yleisin on asiakkaiden tekemät varkaudet. Tutkimuksen mukaan joka viidennessä kaupassa oli koettu vähintään yksi uhkailu- tai väkivaltatilanne vuoden aikana.

Turvattomuuden ja väkivaltatilanteiden lisääntymisen takia PAM ja Kaupan liitto ovat halunneet tehostaa kaupan henkilökunnan koulutusta uhkaavien asiakkaiden kohtaamiseen. Järjestöjen yhteistyössä kehittämän verkkokurssin tavoitteena on opastaa henkilökuntaa turvallisuusasioissa ja näin lisätä kauppojen turvallisuutta sekä taata häiriötön liiketoiminta.

– Kauppa kouluttaa henkilökuntaansa säännöllisesti kohtaamaan muun muassa erilaiset uhkatilanteet ja toimimaan niissä oikein. Uusi verkkokurssi palvelee osana

tätä koulutusta sekä turvallisen työ- ja asiointiympäristön luomista, asiamies **Matti Räisänen** Kaupan liitosta sanoo.

NEUVOT OVAT KONKREETTISIA

Verkkokurssi korostaa työpaikan turvallisuusohjeisiin tutustumista ja uhka- ja vaaratilanteiden tunnistamista ja ennakoinnista. Arjen sankaruuteen ja tilanteisiin puuttumiseen yksin ei kuitenkaan rohkaista.

– Uhkaavissa tilanteissa työntekijän oma hyvinvointi on aina tärkein prioriteetti, PAMin työympäristöasiantuntija **Erika Kähärä** sanoo.

Kurssi antaa toimintamalleja erilaisiin tilanteisiin ja asiakaskohtaamisiin. Vaikea asiakastilanne saattaa muuttua uhkaavaksi. Tilanteeseen voi varautua tarkkailemalla asiakkaita ja yrittämällä tunnistaa uhkaava asiakas kehon kielestä. Henkilökunnan ystävällinen käytös ja avoin olemus toimivat usein ehkäisevästi ja rauhoittavasti.

Tarkemmat ohjeet an-

netaan myymälävarkauden ehkäisemiseen ja varkaan kiinnittämiseen sekä toimimiseen ryöstötilanteessa ja silloin kun uhataan aseella. Lisäksi kurssi käsittelee sitä, mitä tehdään näiden uhkatilanteiden jälkeen, kuinka poliisitutkinta tapahtuu ja millaista henkistä jälkihoitoa tarvitaan, kun on joutunut väkivallan kohteeksi.

Kurssi vaikuttaa helpokäyttöiseltä. Piirroukset ovat

kuvaavia ja ohjeet selkeästi kirjoitetut. Lopuksi kurssin suorittajan oppimista testataan kokeella. Kurssi on palkittu hyvänä turvallisuus- oivalluksena Finnsecurity ry:n ja Turvallisuus-lehden kunnia- kirjalla. ■

Kurssiin voi tutustua osoitteessa <http://koulutus.kauppa.fi/>

Ruutukaappaus yhdestä verkkokurssin oppimistilanteesta.

Hätäkeskuspäivystäjiä uhkaillaan puhelimesta

”Asiakas huutaa ja haukkuu kuuntelematta neuvoja”

Hätäkeskuksissa vastaanotetaan päivittäin tuhansia puheluita kansalaisilta. Suurimmassa osassa on kyseessä todellinen avuntarve ja soittaja ottaa avun vastaan tyytyväisenä. Joukkoon mahtuu kuitenkin myös puheluita, jotka eivät kuulu hätänumeroon ja jotka ovat suoranaista asiakasväkivaltaa hätäkeskuspäivystäjää kohtaan.

Suomessa on 15 hätäkeskusta, joissa otetaan vastaan ihmisten, omaisuuden ja ympäristön turvallisuuteen liittyviä ilmoituksia, jotka edellyttävät välittömiä viranomaistojen toimia. Vuonna 2010 hätäkeskuksiin tuli yhteensä 4,2 miljoonaa ilmoitusta, joista hätäpuhelujen osuus oli noin kolme miljoonaa. Hätäpuheluista hätäkeskukseen kuulumattomia puheluita oli 865 000, joista tahattomasti soitetuista virhepuheluista oli 702 000 ja ilkeästi soitetuista 163 000. Ilkeästi soitetuista puhelujen osuus kasvoi vuoteen 2009 verrattuna, jolloin niitä oli 130 000.

Ilkeästi soitetuihin

luetaan myös ns. asiakasväkivallan uhkatilanteet. Näissä puheluita hätäkeskuspäivystäjää solvataan, häntä haistellaan ja hänen henkeään tai terveyttään uhataan. Tällaiset asiakasväkivallan uhkatilanteet ovat työväkivaltaa, joka useammin yhdistetään esimerkiksi poliisin, lääkärin tai sairaanhoitajan työhön. 17 vuotta hätäkeskuspäivystäjänä työskennellyt **Anne Mäkinen** tunnisti asiakasväkivaltatilanteet kuitenkin myös omassa työssään ja teki aiheesta pro gradu -tutkielman.

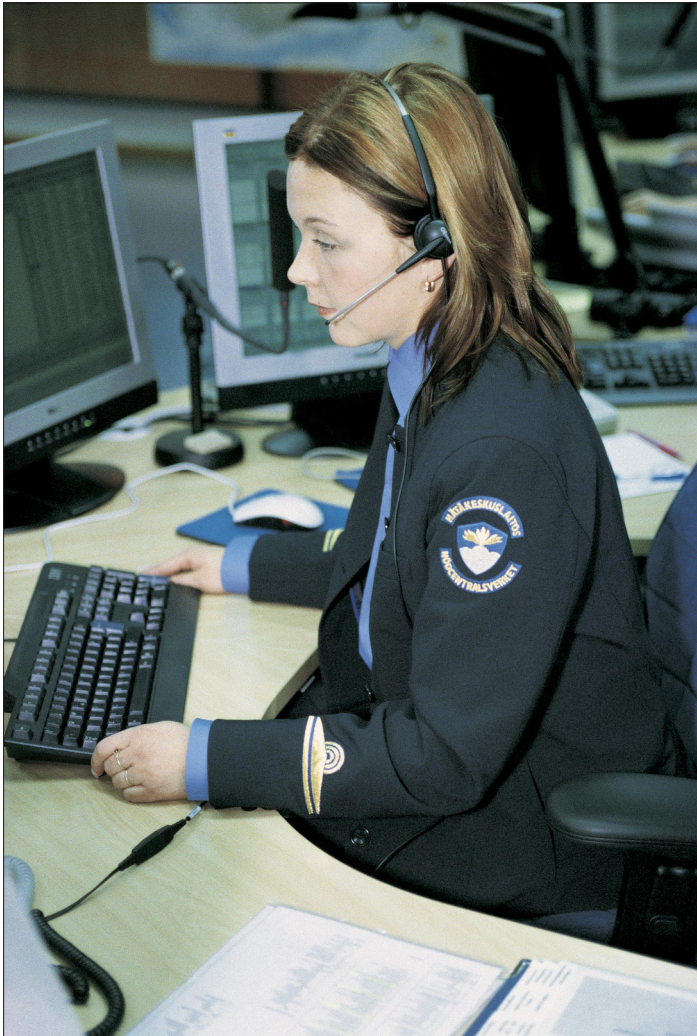
Mäkisen tutkimus perustuu hänen itse keräämänsä kyselyaineistoon, jossa kartoitettiin hätäkeskuspäivystäjien asiakasväkivallan uh-

katilanteita, niiden määrää ja laatua sekä sitä, miltä kokemus päivystäjästä tuntui. Aineistoa kerättiin sähköisellä lomakkeella kaikista Suomen hätäkeskuksista ajalta 4.1.–4.4.2010. Tarkoituksena oli, että hätäkeskuspäivystäjä täyttää kartoituslomakkeen mahdollisuuksien mukaan heti uhkaustilanteen vastaanottamisen ja sen käsittelyn jälkeen tai muutoin myöhemmin hänelle sopivana ajankohtana. Yksi henkilö on voinut täyttää lomakkeen useasta eri puhelusta, joten tutkimuksen havaintoyksikkönä on ennemminkin uhkaustilanne kuin henkilö. Aineistoksi muodostui 167 hätäkeskuspäivystäjän vastausta, joista

oli erotettavissa 215 uhkaustilannetta.

HUORITTELUA JA TAPPOUHKUKSIA

Hätäkeskuspäivystäjien raportoimat asiakasväkivallan uhkaustilanteet jaettiin tutkimuksessa lieviin ja vakaviin uhkauksiin. Lievät uhkaukset pitivät sisällään lähinnä hätäkeskuspäivystäjän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tai sukupuoleen kohdistuneita solvauksia ja haistatteluja sekä hänen älykkyytensä tai ammattitaitonsa vähättelyä, uhkaamista viraltapanosta tai yhteyden ottamista mediaan. Vakavat uhkaukset liittyivät henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja vapauteen.

Kuvio 1. Lievät uhkaukset, prosenttia (N=215)

Vakavien uhkauksien määrä (N=29)

- Uhkaus päivystäjän omaan henkeen, terveyteen tai omaisuuteen 16 kpl
- Uhkaus selvittää päivystäjän työ- tai kotiosoite 4 kpl
- Uhkaus selvittää päivystäjän perhetausta 4 kpl
- Uhkaus koko hätäkeskuksen henkilöstöä kohtaan 4 kpl
- Uhkaus jotain toista viranomaista kohtaan 3 kpl
- Uhkaus päivystäjän lähiomaista kohtaan 1 kpl

Kuviossa 1 on esitetty päivystäjien kokemuksista lievista uhkauksista. Lievät uhkaukset kohdistuivat eniten hätäkeskuspäivystäjän sukupuoleen esimerkiksi huoritteluna (41 %). Sukupuoleen liittyviin uhkauksiin sisältyi myös useita seksuaalista häirintää. Yksi vastaajista kuvasi tilannetta näin: ”Numero on ilmainen, siihen kaikki soittaa milloin mitään haluten. Jopa seksiä, mikä varsinkin naisia kohtaan toistuu yleisesti.” Seuraavaksi eniten soittajat vähätelivät päivystäjän älykkyyttä tai ammattitaitoa.

Vakavia uhkauksia raportoitiin määrällisesti vähän. Ne kohdistuivat eniten päivystäjän omaan henkeen, terveyteen ja omaisuuteen. Kyse

oli soittajan taholta jonkinlaisesta kostotoimesta, kun asia ei mennytkään niin kuin soittaja luuli. Yksi päivystäjä kuvasi soittajan uhkauksen sanasta sanaan ja se kuului näin: ”Tapan sut ja revin sun pään!” Toiseksi eniten vakavat uhkaukset liittyivät hätäkeskuspäivystäjä perheeseen tai kotiin, esimerkiksi uhattiin selvittää kotiosoite tai perhetausta. Yksi päivystäjä kirjasi tällaisen uhkauksen: ”Saan tietää kuka oot ja voit kuolla. Saan tietää missä asut.” Myös päivystäjien lapsia uhattiin.

KOKEMUKSET ERILAISIA KUIN POLIISEILLA

Tässä tutkimuksessa raportoituja asiakasväkivallan uh-

kauspuheluita otettiin vastaan kaikkina vuorokauden aikoina ja kellonaikoina. Uhkaustilan- teet jakautuivat myös suhteellisen tasaisesti viikon jokaiselle päivälle. Tulos poikkeaa poliisien kohtaamasta asiakasväkivallasta, josta tutkimusten mukaan noin puolet tapahtuu yöaikaan ja lähes kaikki muu ilta-aikaan.

Eniten uhkauspuheluita hätäkeskukseen tämän tutkimuksen mukaan soittavat miehet. Uhanneista soittajista 64 % oli miehiä. Suurin osa uhkailuja saaneista hätäkeskuspäivystäjistä oli puolestaan naisia (74 %). Myös tämä tulos poikkeaa poliisien asiakasväkivalta- kokemuksista. Tutkimusten mukaan naiskonstaapelit joutuvat

työväkivallan uhreiksi harvemmin kuin mieskonstaapelit. Ero voi liittyä jotenkin siihen, että poliisissa asiakkaiden kohtaaminen on fyysinen tilanne kun taas hätäkeskuksessa päivystäjä on vain ääni ja fyysistä vuorovaikutussuhdetta ei pääse syntymään. Pelkkään ääneen on ehkä helpompi osoittaa väkivaltaa, joka tässä tilanteessa on suullista. Suurin osa uhkauksen saaneista hätäkeskuspäivystäjistä oli myös virkaiältään nuoria.

UHKAUKSISTA SEURASI PÄÄASIASSA MIELIPAHAA

Kyselyyn vastanneet hätäkeskuspäivystäjät eivät ottaneet uhkauksia vastaan kovinkaan vakavasti. Raportoiduista 215 →

Eniten aineistosta kuvastuu asiakasväkivalta-tilanteisiin turhautuminen.

→ uhkauksesta yhdestä oli tehty rikosilmoitus ja 14 oli kerrottu vuoromestarille. Aineistosta ei käynyt ilmi, minkälaiseen tapaukseen rikosilmoitus liittyi tai miten asia sen jälkeen eteni. Muuten asiakasväkivaltaan liittyvät kokemukset pidettiin vain omana tietona. Uhkaukset aiheuttivat päivystäjissä kuitenkin mielipahaa. Viimeiseen kyselylomakkeessa olleeseen avovastauspaikkaan päivystäjät saivat kirjoittaa omia tuntemuksiaan uhkaustilanteesta. Kuvauksia kertyi 44 kappaletta ja ne voi jakaa turhautumiseen, ärsyyntymiseen ja harmitukseen.

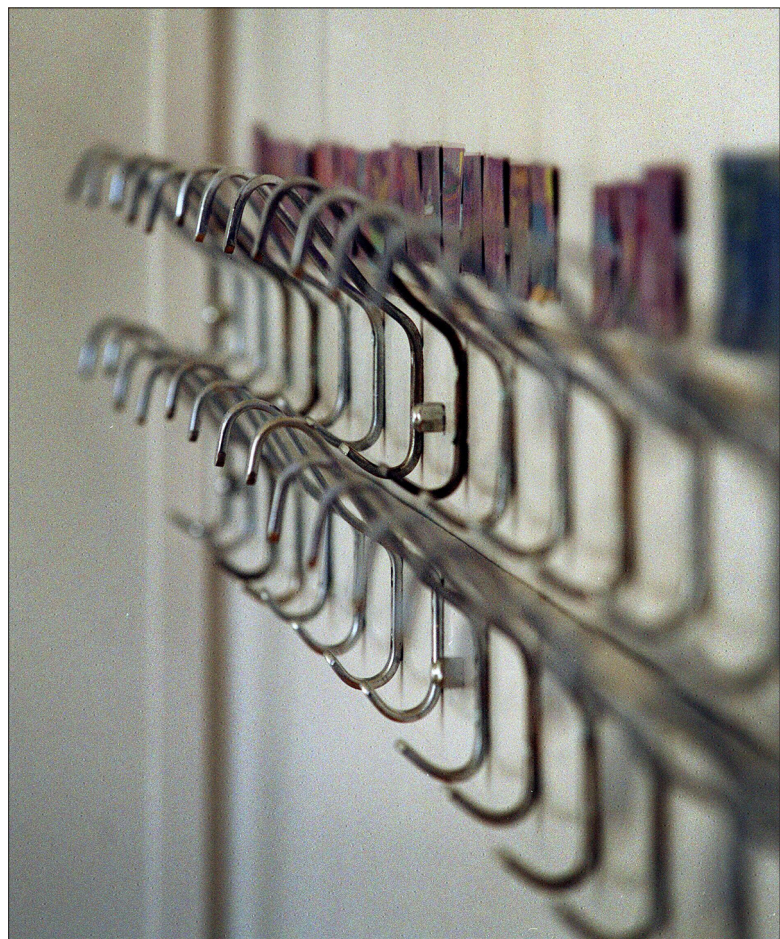
Eniten aineistosta kuvastuu asiakasväkivalta-tilanteisiin turhautuminen. Päivystäjät kommentoivat sitä, että he yrittävät parhaansa mukaan ohjata ja neuvoa soittajaa, mutta asiakas tyrmaa päivystäjän ohjeen ja aloittaa tämän solvaamisen, haukkumisen ja uhkaamisen. Toiseksi eniten päivystäjät kokivat asiakasväkivalta-tilanteet ärsyttäväiksi. Yksi päivystäjä kuvasi tuntemuksiaan näin: ”Ärsyttää tällaisessa tilanteessa se, etteivät ihmiset tajua minkä hätäkeskukseen soitetaan ja se, että mekin ollaan ihmisiä, eikä meille saa soittaa ja purkaa paha mieltään haukkumalla.” Ja toinen päivystäjä näin: ”Harmittaa turha syyttely, vaikka kuinka ohjeistavystävällisesti.”

Yhteenvetona päivystäjien kuvauksista voidaan todeta, että asiakasväkivallan uhka-tilanteet tuovat negatiivisia tunteita päivystystyöhön ja päivystäjälle itselleen. Myös

oman aggressiivisuuden todettiin lisääntyneen. Näiden negatiivisten kokemusten koetaan vievän voimavaroja oikean työn tekemisestä. Joku päivystäjä kommentoi, että asiakasväkivallan uhkatilanteet ovat hätäkeskuspäivystäjän työssä miltei jokapäiväistä. Ne kuuluvat osana työkuvaan, mutta osaltaan ne ilmentävät myös tämän hetkistä yhteiskunnan tilaa siitä, miten viranomaisiin ja heiltä saatavaan apuun suhtaudutaan. ■

Artikkeli pohjautuu Anne Mäkisen pro gradu työhön: ”Asiakas huutaa ja haukkuu kuuntelematta neuvoja” – Asiakasväkivallan uhkatilanteet suomalaisten hätäkeskuspäivystäjien kokemina. Se on luettavissa osoitteesta www.uta.fi – Tutkimus – Julkaisut ja aineistot – Opin- näytetutkimukset.

TIMO TOIVANEN / LEHTIKUVA

Jokelan kouluampumisesta 2007 tähän päivään suomalaiset koulut ovat poliisin tietojen mukaan joutuneet yli 600 uhkauksen kohteeksi. Myös muissa maissa kouluampumiset ovat käynnistäneet koulu-uhkausten sarjoja, joissa useimmiten nuoret tekijät uhkaavat omaa tai entistä kouluaan vastaavalla teolla. Näiden uhkausten vaarallisuutta voidaan arvioida uhka-analyysin menetelmällä. Yksi olennainen osa prosessia on uhkaajan motiivin selvittäminen. Tässä artikkelissa tarkastellaan koulu-uhkaajien itse ilmoittamia motiiveja erityisesti impulsiivisuuden näkökulmasta. Aineistona ovat Suomessa vuonna 2010 tehdyt koulu-uhkaukset, jotka on tutkittu rikoksina.

Kouluampumisuhkausten taustalla erilaisia motiiveja

Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä selitysmalleja kouluuhkauksille. Osa tutkijoista pitää koulu-uhkauksia epidemiana, jossa nuoret kopioivat toinen toisiaan ajattelematta seurauksia. Osa taas pitää kopioselitystä liian yksioikoisena mallina, joka sivuuttaa uhkausten sosiaalisen kontekstin. Esimerkiksi vihamurhia tutkineen **Mark Amesin** mukaan on mahdollista, että koulu-uhkauksilla ilmaistaan sympatiaa aikaisempia kouluampujia kohtaan. Empiiristä tutkimusta koulu-uhkauksista on kuitenkin vähän, varsinkin Suomessa. Vaikuttaa olennaiselta tutkia sitä, mikä motivoi nuoria uhkaamaan omia koulujaan.

Helinä Häkkäsen pommiuhkaustutkimuksen tulosten perusteella uhkaukset poikkeavat toteutetuista pommi-iskuista: pommiuhkaukset ovat yleensä hyvin impulsiivisia tekoja, kun taas itse pommitusteot ovat tarkoin suunniteltuja ja epätunteellisia tekoja. Voisiko samanlainen ero impulsiivisuudessa olla myös uhkauksiksi jääneiden ja toteutettujen kouluampumisten taustalla? Kouluampumiset ovat pommi-iskujen tavoin yleensä harkittuja te-

koja, joita ei voida luonnehtia impulsiivisiksi. Useiden erimaalaisten tutkimusten mukaan kouluampujat ovat iskuja tehdessään rauhallisia ja kontrolloituja, minkä tulkitaan kertovan suuresta tekoon valmistautumisesta. Tekoa suunnitellaan pitkään ja samalla uppoudutaan yksityiskohtaisesti aikaisempiin kouluampumisiin. Tämä on silmiinpistävää, sillä yleensä nuorten rikollisuudessa akuuteilla henkilökohtaisilla konflikteilla on suuri merkitys. Seuraavassa tarkastelen koulu-uhkausten motiiveja ja niiden ilmentämää impulsiivisuuden astetta.

AINEISTONA ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJAT

Aineistoni koostuu vuonna 2010 rikoksina tutkittujen eli vakavimpien koulu-uhkaustapausten esitutkintapöytäkirjoista (n=37). Kokonaisuudessaan vuonna 2010 poliisille raportoitiin noin 100 koulu-uhkausta. Erittelen aineistoni koulu-uhkaustapauksia epäiltyjen itse ilmoittamien motiivien perusteella. Aineistossa on yhteensä 28 tapausta, joiden kohdalla esitutkintamateriaaliin on kirjattu tietoja epäillyn motiivista. Lähes jokaisessa tapauksessa epäilty ilmoitti

useamman kuin yhden motiivin teolleen. Tarkastelen motiiveja tapauksissa esiintyneiden piirteiden kautta ja käsittelen lähemmin kolmea yleisintä epäillyn kertomaa motiivia.

YLEISIN SYY: "TYHMÄ ÄLYNVÄLÄYS"

Ajattelemattomuuteen vetoaminen kuulustelussa on aineistoni yleisin motiivi. Epäillyt ovat kertoneet tehneensä uhkausten ajattelemattaan tai tarkoittaneet kaiken huu-

moriksi. "Vitsin" kertoja on usein jäänyt siihen luuloon, että muut ymmärtävät asian vitsiksi: jutun kuulleet oppilaat ovat esimerkiksi ensireaktion nauraneet. Yhden Facebookiin kirjoitetun uhkausten perään oli laitettu hymiö, ja siksi oletettu muiden ymmärtävän, ettei uhkausta tule ottaa tosissaan. Tyypillistä on, että uhkaaja on vasta jälkeenkäpäin tajunnut tekonsa vakavuuden ja kouluampumiskytkennät. →

TAULUKKO 1.

Rikoksina tutkituissa koulu-uhkauksissa (n=28) esiintyvien motiivien piirrelistus.

EPÄILLYN ILMOITTAMA MOTIIVI	N	%
Ajattelemattomuus/vitsi	20	30,8
Suuttumus/vanha kauna	18	27,7
Oman asian edistäminen	7	10,8
Päihtymys	7*	10,8*
Kovan jätkän maine	4	6,2
Suunsoittaminen/provosoiminen	3	4,6
Ei osaa sanoa	3	4,6
Uteliaisuus	1	1,5
Koulun tyhjentäminen	1	1,5
Valvominen ja stressi	1	1,5
YHTEENSÄ	65	100

*Sama epäilty vastuussa kolmesta päihtyneenä tehdystä uhkauksesta.

Kaikkia koulu-uhkauksia ei kuitenkaan voida pitää impulsiivisina tai vaarattomina edes tämän suhteellisen pienen aineiston perusteella.

→ UHKAUS SUUTTUNEENA AKUUTIN RIIDAN TAI VANHAN KAUNAN TAKIA

Suutuspäissään tehdyt uhkaukset voidaan jakaa kahteen luokkaan. Ensimmäisessä luokassa suuttumus kumpuaa käsillä olevasta tilanteesta. Uhkaukset on yleensä esitetty huutamalla ne suoraan uhatun, useimmiten opettajan, "kasvoille". Suurimmassa osassa tapauksia uhkaus liittyy fyysisesti koulussa tapahtuneeseen kurinpidolliseen ristiriitatilanteeseen, esimerkiksi luokasta häiriköinnin takia poistamiseen.

Toisessa luokassa suuttumus on vähemmän impulsiivista ja juontaa juurensa jostain vanhasta kaunasta. Vanhan kaunan kohde ei ole provosoinut epäiltyä, vaan epäilty itse on ollut aktiivinen osapuoli. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa epäilty lähetti rehtorille koulu-uhkauksen sisältävän sähköpostin. Rehtori ei ollut tehnyt mitään sellaista, mikä olisi voinut juuri tuolla hetkellä laukaista epäillyn vihan. Taustalla oli vanha hallinto-oikeuteen asti viety riita. Kahdessa toisen luokan tapauksessa on havaittavissa hyvin huolestuttavia piirteitä. Ensinnäkin tapahtuma, josta kannetaan kaunaa, oli tapahtunut jo kauan aikaa sitten ja lisäksi selvitetty aikoinaan. Toiseksi motiivien taustalla on samastumista aikaisempiin kouluampujiin, erityisesti kiusaamistautan ja yksinäisyyden osalta. Nämä tapaukset vaikuttavat motiivin epäimpulsiivisuuden

vuoksi vakavammilta kuin muut suutuspäissään tehdyt uhkaukset.

UHKAUS OMAN ASIAN EDISTÄMISEKSI

Kolmanneksi yleisin epäillyn ilmoittama motiivi on oman asian edistäminen. Nämäkin uhkaukset voidaan jakaa kahteen luokkaan. Ensimmäisessä luokassa yhdistävä tekijä on uhkaajien byrokratiaa tai "systeemiä" vastaan tuntema viha sekä koettu vääräys omassa asiassa. Tästä on johdettu käsitys siitä, että oman asian etenemistä on sallittua jouduttaa uhkaamalla. Yksi epäilystä oli jopa sitä mieltä, etteivät hänen asiansa etene lainkaan ilman uhkailua: "Olen todennut sossujen kanssa asioidessa, että muuten ei saa asioita menemään läpi, jos ei laita kovaa kovaa vastaan". Muut keinot tuntuvat puuttuvan. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa opinto-ohjaaja oli pyytänyt epäiltyä toimittamaan tiettyjä todistuksia puuttuvien opintosuoritusten korvaamiseksi, jotta tämä siten voisi valmistua ajoissa. Epäilty ei kuitenkaan toimittanut todistuksia vaan uhkasi tulla paikalle aseensa kanssa. Hän totesi kuulustelussa, että hänellä " - - alkoi vähän niin kuin ratkaisut loppua kesken" ja että tarkoituksena oli painostaa koulua antamaan hänelle päättödistus.

Toisenlaista oman asian edistämistä kuvaavat ns. hätähuudot eli mielenterveydellisen avun saamiseksi

tehdyt uhkaukset. Luokka on siinä mielessä epävarma, että vain yhdessä tapauksessa epäilty on myöhemmin poliisikuulustelussa myöntänyt motiivinsa todella olleen mielenterveydellisen avun hakeminen. Epäilty oli kirjoittanut kouluaineen, jossa hän kuvasi ampuvansa koulunsa oppilaita ja lopuksi itsensä. Epäillyn pyrkimyksenä oli hänen mukaansa saada aikuiset todella reagoimaan hänen hätäänsä ja avuntarpeeseensa.

UHKAUS TEHDÄÄN YLEENSÄ MIELIJOHTEESTA

Koulu-uhkaukset vaikuttavat tämän analyysin perusteella useimmiten impulsiivisilta uhkauksilta, joita leimaa ajattelomattomuus tai tunnekuohu, joka laantuessaan häivyttää myös motivaation uhkauksen toteuttamiseen. Uhkausten taustalla voidaan nähdä tietynlaista kouluampumisaiheen arkipäiväistymistä erityisesti koulumaailmassa. On esimerkiksi koettu, että aiheesta voi jo vitsailla niin, että muutkin ymmärtävät asian pilailuksi. Kun kouluampumisiin on vedottu suutuspäissään tai oman asian edistämiseksi, on "aseena" haluttu käyttää mahdollisimman vakavaa mieleen tullutta asiaa.

Kuitenkaan kaikkia koulu-uhkauksia ei voida pitää impulsiivisina tai vaarattomina edes tämän suhteellisen pienen aineiston perusteella. Huolestuttavimmissa tapauksissa motiivit ovat epäimpulsiivisia, ja niiden taustalla on aikaisempiin kouluampu-

jiin samastumista. Kuitenkin myös impulsiivisiksi arvioimieni motiivien taustalla voi olla aihetta huoleen. Miten tietää, kumpuaako kouluampumisella uhkaaminen mieleen sattumalta vai johtuuko se yhdestä kouluampumisten riskitekijästä: pakkomielteisestä väkivaltaisiin teemoihin ja aikaisempiin kouluampumisiin uppoutumisesta? Uhka-analyysin menetelmää voidaan soveltaa tällaisiin arvioihin, mutta tueksi tarvitaan koulu-uhkausten ja niiden motiivien syvällisempää tutkimusta. ■

LÄHTEITÄ

Ames, Mark (2007) *Going postal: Rage, Murder and Rebellion in America*. London, Snowbooks.

Haapasalo, Jaana (2008) *Kriminaalipsykologia. PS-kustannus, Jyväskylä*.

Häkkinen, Helinä (2005) *Finnish bomb threats: offence and offender characteristics*. *International Journal of Police Science and Management* 8: 1, 1–8.

Oksanen, Atte, Nurmi, Johanna & Räsänen, Pekka (2011) *Pahuus ja väkivallan käsittelemisen ongelma Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen*. *Janus* 19: 2, 104–121.

Scheithauer, Herbert & Bondü, Rebecca (2011) *Amoklauf und School Shooting: Bedeutung, Hintergründe und Prävention*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Kirjoittaja työstä koulu-uhkauksista *gradua Turun oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Gradu on osa projektia Arkielämä ja epävarmuus – sosiaaliset suhteet Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen*.

■ ROBIN LARDOT & ARI-PEKKA CALIN

Todistajansuojelussa punnittava monia näkökohtia

Todistaminen on yleinen kansalaisvelvollisuus ja yhteiskunnan on taattava todistajan turvallisuus. Todistajien uhkailu ei ole poliisin tietoon tulleiden tapausten lukumäärän perusteella suuri ongelma, mutta sitä esiintyy Suomessakin. Kirjoituksessa esitellään lainsäädännön keinoja todistajien turvallisuudesta huolehtimiseen ja pohditaan todistajansuojelun kehittämisen mahdollisuuksia.

Suomen maantieteellinen asema Euroopan laidalla ei enää takaa suojaa järjestäytyntä rikollisuutta vastaan. Ammattimais-tuneen rikollisuuden piirteet ovat yhä useammin kansain-

välisten rikollisryhmittymien sävyttämiä ja toimintatavat suoraviivaisia. Painostukset, uhkaukset sekä kostotoimet saattavat kohdistua henkilöihin tai heidän läheisiinsä, jotka ovat syyistä tai toisesta

joutuneet sellaiseen asemaan, että heidän tietonsa tai havaintonsa rikostapahtumista tai rikollisista edesauttavat rikollisten saattamista lailliseen edesvastuuseen teoistaan.

Todistajien kertomukset

muodostavat keskeisen osan näytöstä rikosasioiden oikeudenkäynneissä. Todistajana olemiseen liittyy myös velvoitteita. Todistaminen oikeudenkäynnissä on lain mukaan velvollisuus ja todistajalla on →

Käytännössä kriittisin vaihe on usein esitutkintapöytäkirjasta annettavien loppulausuntojen ja oikeuskäsittelyn päättymisen välillä.

→ velvollisuus pysyä totuudessa. Totuudessapysymisvelvollisuuden rikkominen on rangaistava teko. Vääriä tietoja kertova todistaja syyllistyy perättömään lausumaan ja niskoitteleva todistaja, eli todistaja joka ei halua todistaa, voidaan muun muassa passittaa vankilaan suoraan oikeudenkäynnistä. Todistaminen on siis erittäin vahva velvollisuus seuraamusuhkineen ja tämän vuoksi yhteiskunnan tulisi myös huolehtia siitä, että todistajien turvallisuus taataan asianmukaisesti.

Käytännössä kriittisin vaihe on usein esitutkintapöytäkirjasta annettavien loppulausuntojen ja oikeuskäsittelyn päättymisen välillä. Tähän aikaikkunaan olisi siis lainsäädännön keinoin kyettävä vaikuttamaan siten, ettei epäilty pysty kohdistamaan todistajaan sellaista uhkaa, joka käytännössä vaarantaa aineellisen totuuden selvittämisen.

Pelko joutua rikollisten painostuksen, uhkauksien tai jopa kostotoimenpiteiden kohteeksi saattaa vaikuttaa siihen, ettei ihminen halua esiintyä esimerkiksi rikosprosessissa todistajana. Todistamishaluttomuus saattaa puolestaan olla omiaan haavoittamaan suomalaista oikeusjärjestelmää ja sitä kautta vaikeuttamaan aineellisen totuuden selvittämistä.

Poliisin tietojärjestelmästä ilmenee, että todistajiin kohdistuvia uhkauksia oli 12 kpl vuonna 2010 ja 17 kpl vuonna 2011. Rikosnimikkeellä oikeudenkäytössä kuultavan uh-

kaamisia oli 160 kpl vuonna 2011. Lukumääräisesti tapaukset eivät vaikuta runsaalta, eikä niistä välttämättä voida päätellä trendiä, mutta joka tapauksessa tällaisia huolestuttavia piirteitä esiintyy.

TODISTAJAN TURVALLISUUTTA PARANTAVIA KEINOJA LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Esitutkinnan mahdollisuudet. Lainsäädännössä on eri yhteyksissä pyritty ottamaan huomioon paitsi asianosaisten intressit myös todistajan turvallisuus. Esitutkinta-aineisto tulee julkiseksi oikeudenkäynnissä tai viimeistään oikeudenkäynnin päättyttyä, ellei sitä julisteta osin salaiseksi. Tutkinnanjohtaja voi esitutkintalain nojalla määrätä tutkinnassa mukana olleet salassapitovelvollisiksi, mikäli esille on noussut seikkoja, joiden salassa pitäminen on erityisen tärkeää rikoksen selvittämisen intressin kannalta tai asianosaisten intressien turvaamiseksi. Asianosaiseltakin voidaan salata väestötietolain mahdollistaman turvakiellon avulla henkilön yhteystiedot. Asianosaisella ja hänen avustajallaan on lain mukaan oikeus olla läsnä esitutkinnassa todistajaa kuultaessa, jos rikostutkija antaa tähän luvan. Esitutkintalain esitöistä käy ilmi, että esimerkiksi todistajan pelko rikoksesta epäiltyä kohtaan voidaan ottaa huomioon.

Oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapito. Laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa puoles-

taan säädetään oikeudenkäyntiasiakirjat salassa pidettäviksi siltä osin kuin ne sisältävät salassa pidettävää tietoa. Lisäksi tuomioistuin voi asianosaisten pyynnöstä tai muusta erityisestä syystä päättää, että oikeudenkäyntiasiakirja pidetään tarpeellisin osin salassa, jos siihen sisältyy muussa laissa salassa pidettäviksi säädettyjä tietoja ja näiden tietojen julkisiksi tuleminen saattaisi aiheuttaa haittaa tai vahinkoa. Pääkäsitteilyn osalta todistajan yhteystietoja ei saa tuoda julki oikeudenkäynnissäkään. Julkisuuslain mukaan onkin mahdollista muun muassa salata todistajan yhteystiedot ja salassapito koskee myös asianosaisia eli epäilty ei voi saada selville todistajan yhteystietoja ainakaan oikeudenkäynnin yhteydessä.

Todistajan yhteystietojen salaaminen. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa puolestaan velvoittaa merkitsemään asianosaisten nimet haastehakemukseen. Myös todistajien yhteystiedot voidaan ilmoittaa haastehakemuksessa tai valituskirjelmässä, mutta yhtäläillä voidaan käyttää muuta tuomioistuimelle sopivaa tapaa. Todistajan yhteystiedot henkilötietoja lukuun ottamatta voidaan siis jättää kirjaamatta. Todistajan itsensä on pyydetävä tietojensa salaamista ja pyynnölle on oltava perusteltu syy. Kaiken kaikkiaan todistajan on kuitenkin loppujen lopuksi esiinnyttävä oikeudenkäynnissä omalla nimellään ja myös henkilötunnus on julki-

nen tieto. Äärimmäisenä keinona väestötietolaki mahdollistaa esimerkiksi todistajan henkilötunnuksen muutettavaksi, jos kyseisen henkilön terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuu todellinen uhka. Muutoksesta päättää Väestötietokeskus henkilön omasta hakemuksesta.

Häiritsijän kiinniotto. Poliisilain perusteella voidaan lyhytaikaisesti ja tilapäisesti estää esimerkiksi todistajan tai asianosaisten häiritseminen tai pyrkimykset vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä oikeudenkäynnissä poistamalla tai ottamalla kiinni häiriön aiheuttaja muun muassa kotirauhan piiristä. Poliisilaki antaa työkalut suojata todistajaa ainoastaan akuuteissa ja konkreettisissa tapauksissa.

Suojelu televalvonnan avulla. Ehkä ennakoivassa mielessä tehokkain keino on poliisilain säännös televalvonnasta. Televalvonnan toteuttaminen edellyttää, että voidaan henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella olettaa hänen syyllistyvän mm. oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamiseen tai laittomaan uhkaukseen. Poliisilain säännökset tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta rikollisen toiminnan estämiseksi tarjoavat kuitenkin ainoastaan rajattuja mahdollisuuksia todistajien suojelemiseen. Ongelmana on, että edellä mainitut keinot ovat käytettävissä pääsääntöisesti asunnon ja kotirauhan piirin ulkopuolella. Jossain määrin tulkinnanvaraista ole-

Anonymin todistelun toteuttaminen lainsäädäntöä kehittämällä saattaisi tarjota keinon todistajan turvallisuuden takaamiseen.

massa olevan lainsäädännön kannalta on turvakameroiden asentaminen henkilön suostumuksellakaan kotirauhan suojaamalle alueelle.

VARSINAINEN TODISTAJANSUOJELUOHJELMA VAIKEA TOTEUTTAA

Todistajansuojeluohjelmalla yleensä tarkoitetaan, että henkilö todistaa omalla nimellään, jonka jälkeen hänen identiteettinsä muutetaan ja hänet sijoitetaan uudelle paikkakunnalle. Suomi on harvaan asuttu ja väestöltään pienehkö maa, johon ihmisen täydellinen piilottaminen pidemmäksi aikaa tuntuu haasteelliselta. Tämän kaltaisen suojeluohjelman käyttöön ottaminen Suomessa ei tunnu tarkoituksenmukaiselta ottaen huomioon myös sen, että suojeluohjelman toteuttaminen sitoo runsaasti viranomaisten resursseja.

Todistajansuojelulla voidaan ymmärtää myös laajaa keino- ja menetelmävalikoimaa, joilla pyritään takaamaan pelkäävän todistajan turvallisuus. Varsinaista todistajansuojeluohjelmaa Suomen poliisilla ei ole, mutta Keskusrikospoliisiin perustettu henkilösuojaukseen erikoistunut ryhmä on joutunut toteuttamaan erinäisiä suojelutoimenpiteitä. Periaatteessa henkilölle voidaan jo tällä hetkellä rakentaa uusi identiteettikin; tosin vanhoista henkilötiedoista jää edelleen jälki väestötietojärjestelmään. Todistaja voidaan majoittaa

tuntemattomaan paikkaan tai henkilön asuinpiiriä voidaan valvoa erilaisten turvallisuusteknisten ratkaisujen avulla. Poliisin henkilösuojausryhmä on suorittanut myös kansainvälistä yhteistoimintaa eräiden muiden valtioiden vastaavien henkilösuojausryhmien kanssa.

Täysimittaisen todistajansuojeluohjelman käyttöön ottaminen siihen liittyvine poikkihallinnollisine haasteineen edellyttäisi vankkaa oikeudellista perustaa. Yleisimmät ongelmat suojelutapauksissa liittyisivät henkilön uuden taustan luomiseen sekä siihen, kuinka pitkälle meneviä suojelutoimia missäkin tapauksessa tulisi käyttää. Ongelmia aiheuttaisivat erityisesti viranomaisten resurssit ja todistajan elämän jokapäiväiset kulut.

Erilaisten byrokraattisten ongelmien, eri viranomaisten vastuukysymysten ja käytännön järjestelyjen lisäksi myös todistajaan ja hänen tilanteeseensa sekä tarpeisiinsa liittyvät huolet vaatisivat vaikeita ratkaisuja. Omaan tai läheisten henkeen kohdistuvan pelon kanssa eläminen saattaa aiheuttaa monille stressin ja alkoholi-ongelmien lisäksi jopa vakavia mielenterveydellisiä ongelmia. Lisäksi suojeluohjelma merkitsee monille myös oman elintason laskua ja taloudellisia vaikeuksia. Ongelmat saattavat yksilötasolla olla hyvinkin vakavia ja kokonaisvaltaisia, joten todistajansuojeluohjelmien hyöty-

jä ja haittoja sekä yksittäisten suojelutapausten onnistumismahdollisuuksia tulisi punnita myös tältä kannalta.

NIMETTÖMÄNÄ TODISTAMINEN YKSI VAIHTOEHTO

Anonyymi todistelu voisi olla yksi käyttökelpoinen ratkaisu todistajien suojaamiseen oikeusprosessissa etenkin, jos todistaja on syytetylle ennestään tuntematon eikä esimerkiksi kuulu tämän lähipiiriin. Anonymin todistelun osalta tulee pohdittavaksi, miten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerit täyttyvät ja lisäksi nimettömänä tapahtuvaan todisteluun liittyy luotettavuuskysymys ja sen vaikutus todistajankertomuksen näyttöarvoon. Prosessioikeudelliselta kannalta pelkona voi olla, että pitkälle menevät todistajansuojelumenetelmät voivat johtaa tällaisen todistajan kertomuksen näyttöarvon heikkenemiseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuun (EIT) ei näytä ratkaisukäytännössään asettavan esteitä todistamiselle todistajan henkilöllisyys salaten. Erityisesti ratkaisusta *Krasniki vs. Tsekki* voidaan päätellä, ettei anonyymi todistelu saa olla yksinomainen näyttö asiassa, mutta toisaalta anonyymi todistelu ei ole suoranaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) vastaista, kunhan kansallisella tasolla perustellaan anonyymi todistelu riittävästi. *Hasan*-tapauksen ratkaisussa EIT on puolestaan katsonut, että EIS:n sään-

nöksiä valtion velvollisuudesta ryhtyä asianmukaisiin toimiin suojellakseen yksilöiden elämää on tulkittava tavalla, joka ei aseta suhteetonta taakkaa viranomaisille. Näin ollen anonymin todistelun toteuttaminen lainsäädäntöä kehittämällä saattaisi tarjota keinon todistajan turvallisuuden takaamiseen.

Muun muassa näihin asioihin sisäasiainministeriön poliisiosaston asettama poliisihallinnon sisäinen työryhmä pyrkii hakemaan järkeviä ratkaisuja. Työryhmä valmistelee esiselvitystä erityisestä henkilöturvallisuudesta. Valmistelun tarkoituksena on koota taustatietoja ajatellen mahdollista lainsäädännön kehittämistä. Esiselvitys on tarkoitus saada valmiiksi kesän kynnyksellä. ■

Lardot on poliisijohtaja ja Calin poliisitarkastaja Poliisihallituksessa.

Tehokas yksityinen rikostorjunta vaatii toimivan lainsäädännön

Yksityisen turvallisuusalan sääntelyn hajanaisuus ehkäisee tehokasta rikostorjuntaa. Yhteistyön kehittäminen viranomaisten kanssa lisää rikostorjunnan tehokkuutta.

Yksityinen turvallisuusala on kasvanut viime vuosina voimakkaasti. Yksityisen turvallisuusalan ja turvallisuusviranomaisten rajanveto on myös hämärtynyt. Nyt käydään keskustelua siitä, miten yksityinen turvallisuusala toimii ja kuinka sitä tulee valvoa. Yksityisen turvallisuusalan kasvun myötä valtiot ovat joutuneet kehittämään ja uudistamaan toimialan sääntelyä. Suomessa on parhaillaan vireillä yksityisen turvallisuusalan sääntelyn kokonaisuudistus. Kokonaisuudistus on syntynyt tarpeesta ajanmukaistaa ja selkeyttää yksityisen turvallisuusalan sääntelyä.

Empiirisen turvallisuustutkimuksen tutkimusryhmä toteutti vuoden 2011 aikana yksityistä turvallisuusalaa koskevan empiirisen tutkimuksen. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tärkeää uutta taustatietoa yksityisen turvallisuusalan sääntelyn kokonaisuudistusta varten. Tutkimustehtävänä oli selvittää empiirisesti yksityisen turvallisuusalan sääntelyn nykytilaa

ja sen kehittämistarpeita.

Tutkimus toteutettiin kolmen empiirisen aineiston avulla. Ensimmäinen aineisto koostui kyselytutkimuksesta. Siinä selvitettiin, miten yksityisen turvallisuusalan toimijat kokevat nykylainsäädännön ja mitä kehittämistarpeita he näkevät. Lisäksi kyselytutkimuksessa selvitettiin turvallisuuspalveluiden ostajien näkemyksiä ja toimialan mainetta. Toinen aineisto koostui seitsemästä turvallisuusalan asiantuntijan haastattelusta. Kolmas aineisto koostui diskurssianalyysistä, jonka tavoitteena oli selvittää yksityisestä turvallisuusalasta käytyä keskustelua ja sen luonnetta sosiaalisessa mediassa.

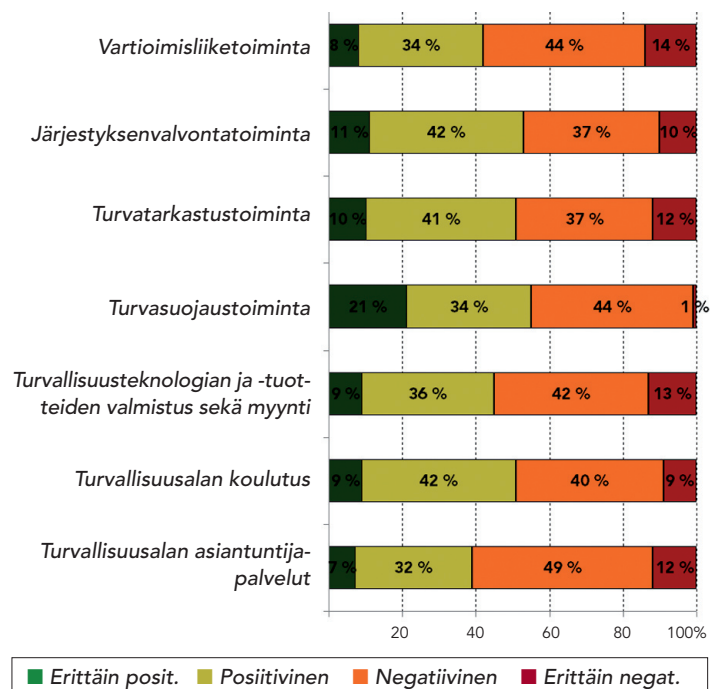
KASVANUT ROOLI HERÄTTÄÄ KESKUSTELUA

Yksityisestä turvallisuusalasta on tullut yhä näkyvämpi ja merkittävämpi toimija yhteiskunnan turvallisuuden ylläpidossa sekä rikostorjunnassa. Roolin kasvaminen on herättänyt keskustelua. Yksityisen turvallisuusalan kasvu

jakaakin ihmisten mielipiteet kahtia, mitä myös tutkimuksen tulokset vahvistavat. Sosiaalisessa mediassa käydään vilkkaasti keskustelua yksityisestä turvallisuusalasta. Vartiomisliike- ja järjestyksen-

valvontatoiminta herättävät eniten keskustelua, jossa kuitenkin yksittäiset tapahtumat, kuten vartioiden liiallinen voimankäyttö, korostuivat. Yksityisestä turvallisuusalasta kiinnostuneet ja toimeksian-

Kuvio 1. Yksityiseen turvallisuusalaan liittyvien keskustelujen sävyt sosiaalisessa mediassa.

Yksityisen turvallisuusalan nähdään tulevaisuudessa hoitavan entistä enemmän turvallisuusviranomaisten nykyisiä tehtäviä.

tajat pitivät toimialan mainetta ja arvostusta yleisesti huonompana kuin sen tulisi heidän mielestään olla. Tämä käsitys korostui myös yksityisen turvallisuusalan toimijoiden vastauksissa. Median luoman negatiivisen mielikuvan lisäksi toimialan maineeseen katsottiin vaikuttavan negatiivisesti muun muassa liialliset oheistehtävät, matala palkkaus ja henkilöstön suuri vaihtuvuus.

YHTEISTYÖSSÄ VIRANOMAISEN KANSSA

Yksityisen turvallisuusalan ammattitaito ja läsnäolo ovat vähentäneet rikosten ja häiriökäyttäytymisen määrää useilla eri toimialueilla. Tutkimuksessa yksityisestä turvallisuusalasta kiinnostuneet ja toimeksiantajien edustajat suhtautuivatkin hyvin positiivisesti toimialaan. Yksityisen turvallisuusalan ja viranomais-ten yhteistyö on ollut toimiva

tapa vastata turvallisuustarpeisiin eri toimialueilla. Tutkimustulosten mukaan yhteistyö viranomaisten kanssa on pääsääntöisesti toimivaa, mutta aina löytyy kehittämiskohteita. Viranomaisten resurssit ovat rajalliset, joten juuri yhteistyötä kehittämällä yksityisen turvallisuusalan toimintaedellytyksiä voitaisiin parantaa tavalla, jolla olisi merkitystä koko yhteiskunnalle.

TOIMIALAN SÄÄNTELY ON HAJANAISTA

Yksityisen turvallisuusalan kehitys on luonut oikeudellisesti monimutkaisen tilanteen erityisesti perusoikeuksien sekä yksityisen turvallisuusalan ja viranomaisten välisen rajanvedon näkökulmasta. Tämän seurauksena yksityisen turvallisuusalan sääntely on ollut viime vuosien aikana useita kertoja uudistuksen kohteena. Tutkimustuloksista kävi ilmi,

että hajanaisen sääntelyn uudistaminen aina tarpeen vaatiessa on johtanut siihen, että sääntely ei vastaa enää täysin tämän päivän tarpeita. Vastaajista noin puolet oli esimerkiksi sitä mieltä, että järjestyksenvalvontatoimintaa koskeva sääntely ei ole johdonmukaista ja selkeää.

Vastaajien mukaan yksityisen turvallisuusalan toimintaa tasapuolistaista ja valvontaa tehostaisi, jos kaikki erityislainsäädännön piirissä olevat toimenkuvat edellyttäisivät jatkossa elinkeinoluvan. Tämä taas edellyttää keskustelua siitä, mistä toimenkuvista ylipäätään olisi tarvetta olla erityislainsäädäntöä. Lisäksi tulisi tarkastella sitä, mitkä toimialan palveluista ja tuotteista jo kuuluvat Euroopan unionin palvelu- ja hankintadirektiivin alaisuuteen. Tällä on vaikutusta muun muassa siihen, mitä toimintaedellytyksiä ja vaatimuksia lainsäädä-

täjällä on mahdollista asettaa eri toimenkuville.

Yksityisen turvallisuusalan toimijoiden mukaan sääntelyn kokonaisuudistuksessa on tärkeää ymmärtää erityislainsäädäntöä edellyttävät tehtävät ja toimiala riittävän laaja-alaisesti. Lisäksi tehtävien määrittelyssä on olennaista ratkaista, millä nimikkeellä ja suorittamistavalla eri tehtäviä hoidetaan jatkossa. Yksityisen turvallisuusalan toimijoiden näkemyksen mukaan nykyisiä nimikkeitä tulisi yhdistää. Lisäksi toimivaltuudet tulisi säätää yhdenmukaisesti ja tarkkarajaisesti. Toimivaltuuksien ulottuvuus jakoi tutkimuksessa mielipiteitä, joten tärkeintä olisi säätää selkeät toimivaltuudet, joiden avulla toimijat voisivat suorittaa säädetyt tehtävät. Kokonaisuudistuksessa on välttämätöntä käsitellä julkisen vallan käyttämiseen ja viranomaistoimintaan liittyviä rajanvetokysymyksiä, koska nykytilanne on tulkinnanvarainen.

Tulosten mukaan yksityisen turvallisuusalan nähdään tulevaisuudessa hoitavan entistä enemmän turvallisuusviranomaisten nykyisiä tehtäviä, koska yhteiskunnan ulkoinen ja sisäinen turvallisuus tulevat kytkeytymään yhä tiiviimmin yhteen. Tämä edellyttää päällekkäisten toimintojen poistamista ja yhteistyön todellista kehittämistä. Viranomaiset tarvitsivat myös lisää resursseja yksityisen turvallisuusalan valvontaan, koska sitä ei pi-

TAULUKKO 1.

Yksityisen turvallisuusalan toimijoiden näkemys sääntelyn selkeydestä ja johdonmukaisuudesta eri teema-alueiden osalta, % vastaajista.

	TÄYSIN ERI MIELTÄ	JOKSEENKIN ERI MIELTÄ	EI MIELIPIDETTÄ	JOKSEENKIN SAMAA MIELTÄ	TÄYSIN SAMAA MIELTÄ
Vartioimisliiketoiminta	8	38	13	37	4
Järjestyksenvalvontatoiminta	11	36	16	32	5
Turvataarkastustoiminta	8	21	41	25	5
Turvasuojaustoiminta	9	26	40	22	3
Turvall.teknologian ja -tuotteiden valmistus sekä myynti	6	19	55	18	2
Turvall.alan asiantuntijapalvelut	15	23	45	15	2

→ detty nykytilanteessa riittävä. Viranomaisten rekistereitä pidettiin valvonnan kannalta ongelmallisina, koska esimerkiksi poliisin tehdessä rikosilmoitusta järjestelmä ei ilmoita, että rikoksesta epäilty henkilö työskentelee yksityisellä turvallisuusalalla.

KOKONAISUUDISTUKSEN HAASTEITA

Yksityinen turvallisuusala on todella haastava säädellä jo pelkästään toimialan luonteen ja monipuolistuvan kehityksen myötä. Kansallisten sääntelytarpeiden lisäksi on huomioitava myös toimialan kansainvälistä sääntelyä. Lisäksi toimialan ilmiöt eivät tunne hallinnonalojen rajoja, mutta lainvalmistelussa näitä rajoja ei pystytä luontevasti ylittämään.

Tämän takia keskustelua tulisi jo käydä tässä vaiheessa siitä, onko sisäasiainministeriö yksin oikea taho valmistelemaan kokonaisuudistusta. Kokonaisuudistuksessa on mahdollisuus kokonaisvaltaiseen uudistustarpeen tarkasteluun ja kattavaan sääntelyn uudistamiseen, joten valmistelussa tarvitaan hyvin laaja-alaista näkemystä.

Kokonaisuudistuksen avulla voidaan korjata sääntelyn nykytilan ongelmia ja kehittää toimialaa haluttuun suuntaan. Huonosti toteutettu sääntely voi kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa sääntelyn taustalla oleviin tavoitteisiin pääseminen on mahdotonta.

Yksityisen turvallisuusalan kasvanut rooli näkyy yhteiskunnan turvallisuusohjelmis-

sa ja strategioissa. Kaikissa on yhteinen näkemys siitä, että toimiala on vahvasti mukana sisäisen turvallisuuden kysymyksissä. Yksityinen turvallisuusala nähdään mahdollisuutena ja suorastaan välttämättömyytenä, jotta kasvanneisiin turvallisuustarpeisiin pystytään vastaamaan. Tämä kuvastaa sitä poliittista tahtotilaa, joka vallitsee toimialan kehittämisessä. Tutkimuksessa kuitenkin ongelmallisena pidettiin erityisesti sitä, että aiheesta puuttuu kokonaan julkinen keskustelu, jossa punnittaisiin avoimesti eri vaihtoehtoja sisäisen turvallisuuden kehittämisestä. ■

Jyri Paasonen toimii turvallisuusalan yliopettaja Laurea-ammattikorkeakoulussa ja tutkijana empiirisen

turvallisuustutkimuksen tutkimusryhmässä.

Anssi Keinänen toimii lainsäädäntötutkimuksen professorina Itä-Suomen yliopistossa ja empiirisen turvallisuustutkimuksen tutkimusryhmän johtajana.

Yksityisen turvallisuusalan empiirinen tutkimus on julkaistu Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarjassa B48.

■ TIMO KERTTULA

Yksityisen turva-alan lainsäädännön uudistus etenee

Yksityisen turvallisuusalan lainsäädännön kokonaisuudistus on parhaillaan käynnissä. Lainsäädäntöhanke on jaettu kahteen vaiheeseen. Hankkeen ensimmäistä, ns. kiireellistä vaihetta koskevat lakimuutokset tulivat voimaan 1.12.2010. Tuolloin säädettiin mm. järjestyslaissa tarkoitettujen järjestysvalvojien asettamisoikeuden laajentamisesta. Järjestysvalvoja voidaan nyt asettaa aiempien alueiden lisäksi eräille uusille alueille.

Nyt on käynnissä hankkeen toinen vaihe. Sen perustana on pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelman kirjaus yksityistä turva-alaa koskevan lainsäädännön selkiyttämistä. Hankkeen toisen vaiheen tuotokset on tarkoitus saattaa hallituksen esityksenä eduskunnalle syysistuntokauden 2012 aikana.

Hankkeen asettamispäätöksessä toisen vaiheen tavoitteet on määritelty tarkemmin. Hankkeessa käsiteltäviin asiakokonaisuuksiin kuuluu mm. kysymys poliisin ja yksityisen turvallisuusalan välisestä työnjaosta. Lisäksi selvityksen ja mahdollisen säädösvalmistelun kohteina ovat vartijoiden ja järjestysvalvojien tehtävät, toimivaltuudet, toimialueet sekä valvonta ja koulutus. Erityiskysymyksenä hankkeen piiriin kuuluu kysymys ns. järjestyslaissa tarkoitettujen järjestysvalvojien oikeudellisesta asemasta. Tarkastelun kohteena ovat myös mm. turvasuojatoiminta ja turvallisuuskonsultointi ja näiden toimintojen sääntely tulevaisuudessa.

Hankkeen ohjauksesta vastaa ohjausryhmä, jossa useat eri ministeriöt sekä Poliisihallitus ovat edustettuina. Varsi-

nainen valmistelu tapahtuu virkatyönä sisäasiainministeriön poliisiosastolla. Parhaillaan hankkeessa on käynnissä eri tahojen kuuleminen. Alan etujärjestöjä ja sidosryhmiä on kuultu paitsi erikseen myös sisäasiainministeriössä 15.2.2012 järjestetyssä yleisessä kuulemistilaisuudessa. Sisäasiainministeriön hankesivujen (www.intermin.fi – yksityisen turvallisuusalan lainsäädännön uudistaminen) kautta kuka tahansa voi antaa hankkeesta palautetta vastuuvallimistilijoille. ■

Kirjoittaja on ylitarkastaja sisäasiainministeriössä.

Lainrikkojan elämänmuutos vaatii ammatti- ja vertaistukea

Entiset lainrikkojat voivat muuttaa elämänsä niin, että rikokset ja päihteet jäävät taakse. Elämänmuutos edellyttää niin ammatillista kuin vertaistukea. Muutos alkaa omasta valinnasta lähtenä toiselle tielle. Sami Nieminen vapautui päihderiippuvuudesta ja pääsi eroon myös rikoskierteestä.

Sami Nieminen yritti ennen viimeistä vankilatuomiotaan kääntää elämänsä suuntaa jo kahden edellisen tuomion aikana. Päihdeongelma oli kuitenkin niin vaikea, ettei hän vielä onnistunut.

– Hetken minulla oli parempi kausi, mutta sitten äidilleni tehtiin väkivaltaa ja kostin sen. Olin saamassa tuosta teosta pitkän tuomion, ja minusta tuntui, että nyt tuli pohja vastaan. Mutta syyte lieveni törkeäksi kuolemantuottamukseksi, ja toivoni heräsi. Ymmärsin tuolloin ensimmäistä kertaa, etten hallitse itseäni enkä elämääni. Ensimmäistä kertaa myös ajattelin, että olen vankilassa ihan syystä, Nieminen muistelee.

Niemisen päällimmäinen tunne oli, että hän haluaa päästä eroon kaikesta sekoudesta. Vankilan henkilökunnan neuvosta hän osallistui suutumuksen hallinta- ja anti-riippuvuuden kursseille.

– Oivalsin, että päihteet

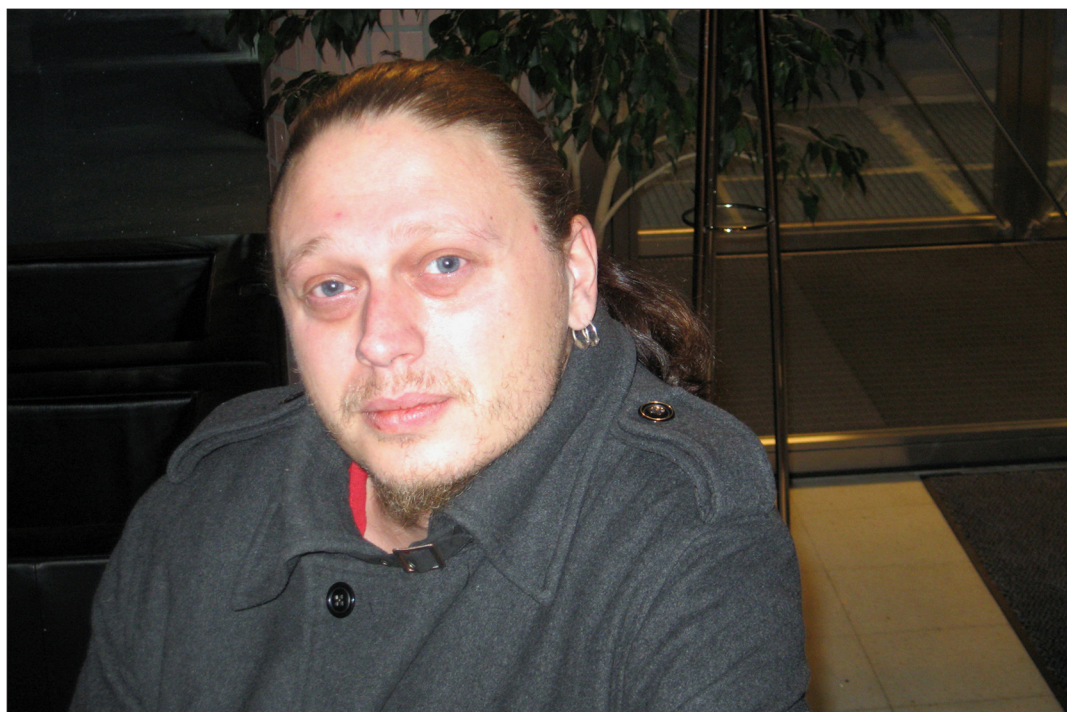
olivat ongelmani. Jos en pääse niistä eroon, en onnistu muuttamaan elämääni. Suostuin lähtemään päihdehoitoon ja sen mukana vieroitus- ja katkaisuhoidon

sekä kuntoutukseen.

Päästyään siviiliin tuli kuitenkin ongelmia, ja Nieminen kokee, ettei siviiliin riittänyt tukea päihteettömän elämän ylläpitämiseen. Ensimmäi-

set kolme kuukautta meni alamäkeä, kunnes Niemisen ehdonalaista vapautta valvo-va Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies tuli apuun. Tämä onnistui järjestämään Nie- →

Sami Nieminen on mielissään Tampereen viranomaisyhteistyöstä KRISin vertaistoimijoiden kanssa. Hyvää yhteistyötä on esimerkiksi Tampereen yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa. Sielläkin heitä kuunnellaan ja heiltä kysytään mielipiteitä ja neuvoja.

→ miselle rahoituksen Siltavalmennukseen.

Niemisen taistelu päihderiippuvaisuudesta eroon oli alkanut vuonna 2002. Hän raitistui vuonna 2005, ja sitä ennen retkahti pari kertaa.

– Ihmisillä, jotka ovat usko-neet siihen, että voin muuttua, on ollut suuri merkitys raitistumiselleni. Esimerkiksi ollessani Siltavalmennuksessa sain haasteen vanhasta huumausainerikkomuksesta, mutta siitä luovuttiin, koska olin hoitamassa päihdeongelmaani.

RAITISTUMINEN VAATI KAIKEN LAITAMISTA UUSIKSI

Sami Nieminen kiteyttää elämänmuutoksensa edellytyksiksi oikeat ihmiset, uhkaavan pitkän vankeustuomion sekä pitkän päihdehoidon. Lisäksi hän kävi Nimettömien Narko-maanien itsehoitoryhmässä. Ja vaihtoi asuinpaikkaa.

– On pakko vaihtaa seuraa, jos haluaa entisestä elämästään eroon. Mummoni tarjosi minulle asuntoa omakseni entiseltä kotipaikkakunnalta-

ni, mutta en ottanut sitä vastaan. En halunnut riskeerata raittiuttani muuttamalla takaisin paikkakunnalle, jossa olin käyttänyt päihteitä ja tehnyt rikoksia, Nieminen sanoo.

Raitistuminen oli vaikeaa ja pitkän työn tulos. Sitä varten Nieminen vaihtoi leikkikaverit, leikkipaikan ja leikkikalut. Sitten muutos olikin huima. Nieminen oli käynyt kuusi kertaa vankilassa istumassa, joista ensimmäinen sinä vuonna, kun täytti 18. Hän muistelee aloittaneensa lainrikkomisen 12-vuotiaana.

– Äitini joi, ja hän ei pystynyt asettamaan minulle minkäänlaisia rajoja. Ensiksi rötöstely oli sellaista jännityshakuista ja kapinallista käyttäytymistä: varastelua ja murtautumista tehdashalleihin. Pikku hiljaa kaverit vaihtuivat vanhemmiksi, ja rupe-sin käyttämään päihteitä. Sitten tein rikokset useimmiten joko päihteiden vaikutuksen alaisena tai saadakseni päihteitä.

Nieminen kuvailee entistä elämäänsä rikkonaiseksi; hän ei pystynyt kiinnittymään

mihinkään. Hän vihasi auktoriteetteja ja ajatteli, etteivät rajat ole häntä varten. Kotonakaan asetettuja rajoja ei ollut tarvinnut noudattaa.

– Olin täysin välinpitämätön, ja vedin sellaista kovan jätkän roolia. Olin paljon kovempi, mitä oikeasti olin.

Kun Nieminen retkahti ollessaan jo elämänmuutoksen tiellä, päihteiden käyttönsä palasi nopeasti lähtöpisteeseen. – Meno oli ihan epätoivoista.

KUNTOUTUMINEN EDELLYTTÄÄ VERTAISTUKEA

Kuntouduttuaan Sami Nieminen meni työharjoitteluun KRISIin. KRIS tukee rikoksesta tuomittujen selviytymistä rangaistuksen päättyessä. KRISIin Nieminen myös jäi, ja parhaillaan hän vastaa siellä Valmiuksia siirtyä työelämään -hankkeesta.

– Olen kaltaisten parissa, ja niin haluan.

Nieminen on suorittanut päihdetyön ammattitutkinnon. Hän on täysin integroitunut yhteiskuntaan.

– Nyt välitän kokemuksiani ja mahdollisuuksia muu-

tokseen niille, jotka edelleen pyörivät marginaalissa.

Niin vertaisryhmät, ammattiauttajat kuin viranomaiset ovat tukeneet Niemisen integroitumista yhteiskuntaan. Myös KRISissä korostetaan yhteistyöllä päästävän parhaisiin tuloksiin. KRIS tekee yhteistyötä muun muassa kuntien kanssa. Nieminen kehuu erityisesti Tampereen kaupunkia sen suhtautumisesta tähän työsarkaan.

– Monet muut kunnat eivät yhtä hyvin ota vastaan vankilasta vapautuvaa henkilöä. Vankilassa aloitettu hyvä työ elämänmuutoksen eteen menee hukkaan, jos siviilissä jää ilman tukea, hän sanoo.

– Myös sosiaalityöntekijöiden pitäisi paremmin tuntee vapautuvien vankien problematiikka sillä he päättävät, kuka pääsee hoitoon. Jos asiakas on herkkä hermostumaan tai ei osaa kertoa tarpeistaan, voidaan hoito evätä tarpeesta huolimatta. Mutta tässäkin kohtaa voi kiittää Tamperetta, sillä sosiaalityössä kuunnellaan meitä, ja meiltä kysytään asioita.

Väitös vahvistaa vertaistuen tärkeyden

Lainrikkajien elämänmuutos alkaa uuden elämän toivosta. Muutoksen tielle lähteminen edellyttää myös uskoa omiin muutosmahdollisuuksiinsa. Sosiaalialan koulutusvastaava **Anna Riitta Myllärinen Hämeen ammattikorkeakoulusta tietää, että muutosprosessi on hyvin pitkä.**

Todelliseen muutokseen ei kypsymä hetkessä, vaan siihen kuuluu muutoshakuisia pyrkimyksiä, epäonnistuneita yrityksiä ja palaamisia vankilaan. Todel-

linen muutos lähtee sitten usein hyvin vahvasta kokemuksesta, että näin ei voi jatkua. Henkilö on uupunut, väsynyt, kylläntynyt siihen elämäntyyliin, jota ilman ei

joskus ole voinut kuvitella elävänsä, Myllärinen kuvailee.

Myllärinen kasvatustieteen alaan kuuluva väitöskirja lainrikkajien elämänsisällön muutoksesta ja sitä tukevasta

auttamistyöstä tarkastettiin joulukuussa Tampereella. Tutkimuksen aineistona ovat kymmenen syrjäytymisen kokeneen henkilön elämäntarinat, jotka kuvaavat yhteiskun-

Tulisi etsiä keinoja, joilla voi tukea kansalaisyhteiskunnan kokemusasiantuntijuutta auttamisessa.

Anna Riitta Myllärinen haastattelemat entiset lainrikkojat kertoivat tarvitseensa vertaistukea ja hyötynensä myös ammatillisesta tuesta. Myllärinen korostaakin ammattituen ja vertaistukea tarjoavan kolmannen sektorin yhteistyön merkitystä.

taan uudelleen kiinnittymistä. Lisäksi Myllärinen hyödynsi 42 elämänsisällön muutoksen kokeneen henkilön vastauksia laatimaansa kyselyyn.

Myllärinen haastattelemat henkilöt olivat olleet päihteistä riippuvaisia, niiden käyttö oli ollut pakonomaista.

– Eräskin kuvasi päihteiden käyttöä niin, ettei hänellä ollut enää valtaa omasta elämästään, päihteet määräsivät. Haastateltavien päihteiden käyttö oli hyvin vakavalla tasolla, suurin osa oli joko huumeiden käyttäjiä tai sekakäyttäjiä. Heillä oli hyvin rankat taustat, ja osa oli istunut vankiloissa myös Suomen ulkopuolella.

Muutoksen käynnistäjät

kokivat olevansa käännekohtassa, tavallaan hengenvaarassa päihteiden käytön, rikoksien ja tuomioiden vuoksi. Umpikujalta kuulostavassa tilanteessa he sitten ryhtyivät kamppailemaan elämän jatkumisen puolesta. Elämänmuutokset käynnistyivät vankilassa. Vankilassa on aikaa perinpohjaiselle itsetutkimiselle.

– He puhuivat vankilapastorin kanssa, kävivät kursseilla ja lähtivät päihdehoitoon. Mutta elämänmuutoksen onnistuminen riippuu siitä, minkälaista prosessia henkilö itse käy sisällään. Jos itsessä tapahtuu tunteiden ja tahdon tasolla todellinen muutoshalu, muutos mahdollistuu.

YKSIN EI SELVIÄ

Anna Riitta Myllärinen haastatteleminen entisten lainrikkojien tarinoissa vertaistuki oli keskeinen tekijä toipumisessa. ”Vertaistoipuneet” auttoivat kohtaamaan oman eletyn elämän ja antoivat toivoa mahdollisuuksista uuteen elämään.

– Haastateltavat kokivat hyvin voimakkaasti, että tarvitsivat vertaistukea vapauduttuaan. He tarvitsivat jonkun, joka ymmärsi heidän tilanteensa. Myös se näyttäytyi merkittävänä, että heillä oli lupa olla yhteydessä vertaistukihenkilöihinsä mihin vuorokauden aikaan tahansa, Myllärinen kertoo.

– Muutenkin erilaiset yhteisöt, kuten perhe- ja sukuyhteisöt, vertaistukijärjestö Kris, ja seurakunnat, olivat haastateltaville tärkeitä yksinäisyyden torjujina.

Vastaavasti elämänmuutos voi jäädä toteutumatta, jos lainrikkoja ei saa tarvitsemaansa sosiaalista tukea. Ilman vertaisryhmien tarjoamaa apua arkeen ja kohtamista hänen on vaikea selvitä vastaan tulevista uusista haasteista.

– Haastateltavani kokivat tarvitsevänsä sosiaalisen yhteisön, missä on kokemusta siitä maailmasta, jonka he olivat jättämässä taakseen. Asunto ja toimeentulo eivät riitä elämänmuutoksen tueksi, sillä henkilö käy läpi voimakkaita sisäisiä prosesseja, Myllärinen painottaa.

– Vertaistuen lisäksi itsehoidolliset menetelmät

tukevat elämänmuutosta. Vankilassaoloaikana opitaan menetelmät, ja niiden harjoittamisen jatkamiseen henkilö tarvitsee sosiaalista tukea.

Myllärinen toteaa, että ammatillisten osajien tulisi tehdä syvempää yhteistyötä vertaistyöntekijöiden kanssa. Hän peräänkuuluttaa erilaisten toimijatahojen todellista kumppanuutta auttamistyössä.

– Tulisi etsiä keinoja, joilla tukea kansalaisyhteiskunnassa olevaa kokemusasiantuntijuutta erilaisissa auttamistoiminnoissa. Ammatillisen osaamisen kehittäminen ei riitä, sillä vertaistuki on usein edellytys sille, että saavutetaan tavoitteet.

Aineistossa usealla oli seurakuntayhteys. Myllärinen mukaan myös seurakuntien sisällä tulisi tunnistaa kokemusasiantuntijuus, jota sitten voitaisiin hyödyntää. Moni haastateltava pohti omaa tehtävänsä ja paikkaansa, jotka saattaisivat avautua kokemusasiantuntijuutensa kautta. ■

Kirjoittaja on freetoimittaja.

Kirjoittaja on yliopettaja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa.

Tarvitsemme rituaaleja

Rituaalit ja siirtymäriitit näyttävät kuuluvan ihmisluontoon ja ihmisyhteisöjen olemukseen. Niiden funktiona on nähty yhteisöjen kiinteyttäminen ja keskinäisen solidaarisuuden luominen. Vaikka rituaalit ovat ehkä nykykulttuureissa vähentyneet ja arkipäiväistyneet, niitä esiintyy silti. Uudenvuoden yönä halaamme jopa täysin tuntemattomia ihmisiä. Jotkut antropologit ovat sitä mieltä, että on asioita, joita emme voi kokea ilman rituaaleja.

Rankaiseminen, jos mikä, on säilyttänyt rituaalisen luonteensa, vaikka emme enää kokoonnu julkisiin silpomisiin ja teloituksiin. **Émile Durkheimille** (1893/1990) yhteiskunnallinen rangaistus oli nimenomaan moraalista vahvistava rituaali, joka tuotti sosiaalista koheesiota. Tässä on myös kriittinen kohta. Historiasta löydämme esimerkkejä, miten sinänsä lainmukainen tuomio ja rankaisun toimeenpano ovat johtaneet yhteisön hajoamiseen ja syviin ristiriitoihin. Varsinkin näin on yhteisöissä, joissa valtion ja oikeusjärjestykseen ei luoteta. Durkheim on siten ideaalisen funktionaalinen, eikä hän näe, miten rankaiseminen voi joskus olla dysfunktionaalista ja tuottaa negatiivisia, ei-tahdottuja seurauksia. Tähän on viitannut myös **Georg Herbert Mead** (1918). Vaikka Mead yleensä ottaen tukeekin Durkheimin peruslähtökohdista rankaisun sosiaalisten tehtävien suh-

teen, hän viittaa siihen, miten rikosoikeudellinen rangaistusjärjestelmä ei tuota vain solidaarisuutta, vaan nimenomaan tietyyntypistä solidaarisuutta, jota voidaan kutsua tunnepohjaiseksi aggressiosolidaarisuudeksi. Kiinteyttä syntyy, mutta se perustuu ryhmäkohtaiseen vihamielisyyteen. Punitiiviset tunteet eivät aina ole rationaalisia ja rauhallisia. Meadin mukaan rikosoikeuden istunto muistuttaakin monilta piirteiltään fyysistä kamppailua, jossa nostatetaan taistelun tunteita (syyttäjä vs. puolustus).

Yleensä rituaalien ja siirtymäriittien funktiona voidaan nähdä mm. ahdistuksen lievittäminen (esim. hautajaiset). Siirtymäriitin käsitteen esitellyt **Arnold van Gennep** (1909/1960) on jakanut siirtymäriitin kolmeen vaiheeseen, jossa ensin irrottaudutaan arkielämän todellisuudesta (peseytyminen, tukanleikkuu, asusteiden muutos yms.). Sitten ollaan

väli- tai kynnysvaiheessa, jossa henkilöä pidetään erityisessä paikassa erityisten sääntöjen alaisuudessa ja jossa hänen asemansa on epäselvä. Lopuksi kolmannessa vaiheessa hänet toivotetaan tervetulleeksi uuteen statukseen, uudetsyntyneenä (mahdollisesti uusi nimi, arvomerkit, yhteinen ateria yms.). Rikosoikeudellisen rankaisemisen, erityisesti vankeusrangaistuksen ongelmana on, että se on siirtymäriitti, joka ei koskaan pääty, vaan mm. leimautumisen kautta saattaa jatkua koko loppuelämän.

Shadd Maruna (2011) on tuonut esiin, miten vankeusrangaistuksesta on tullut juuri tuollainen siirtymäriitti erityisesti epäonnistuneille nuorille miehille. Mutta siitä puuttuu tuo positiivinen kolmas vaihe, riitti jää joko ns. välitilaan tai sitten

tapahtuu nöyryyttävä statuksen alentaminen. Ja kun ns. siviilissä ei ole mahdollista kokea positiivisia yhteiskuntaan kiinnittäviä rituaaleja, he luovat niitä itse: "kun yhteiskunta ei meitä koettele, me koetlemme itse itseämme". Näitä koikeita toimeenpannaan varmaan tänäänkin jengien kerhohuoneistoissa. Maruna jopa epäilee, että vankien uudelleenintegroituminen yhteiskuntaan on vaikeaa paljolti siksi, että siihen ei ole kehitetty toimivia rituaaleja. Siksi vapautuvien itsemurhaluvut ovat myös korkeita. Vangitsemisen koemme normaalina, mutta paluu yhteiskuntaan on meille enemmänkin huolen aihe.

Maruna nostaakin esiin mielenkiintoisen ajatuksen siitä, että meidän tulisi luoda huomattavasti näkyvämpiä rituaaleja rikoksenteleijöiden yhteiskuntaan paluun ja uudelleenintegroinnin edusauttamiseksi. Nyt niitä ei ole lainkaan tai ne ovat heikkoja ja muodollisia. Oleellista näissä riiteissä tulisi olla statuksen nosto ja niiden tulisi olla leimautumista poistavia (*de-labeling*). Tähän leimojen poistamisen prosessiin Maruna esittää viisi avainviestiä.

1. Näiden rituaalien tulee olla symbolisia ja tunnepitoisia. Oikeuden ei tulisi olla vain teknis-rationaalista, vaan enemmänkin ekspressiivinen instituutio, joka luo tunteisiin pohjautuvaa positiivista energiaa. Tällaisia tunteita on esimerkiksi valmistaja-tilaisuuksissa. Samoin AA-kerhon tilaisuuksissa kerrotut tarinat ja niiden jakaminen toimivat tunnetasolla. Rituaalien tulisi olla yhteisöön mukaan vetäviä ja ne voivat sisältää kättelyjä, allekirjoituksia ja kaikkein tärkeimpänä anteeksipyyntöjä ja niiden hyväksymistä. Prosessin tulee olla molemminpuolinen, myös yhteiskunta voi pyytää anteeksi. Tärkeää on välittää jatkuvasti toivon viestiä ja näkökulmaa, koska se voi toimia itseään toteuttavana ennusteena.

2. Uudelleenintegroivien rituaalien tulee olla tarpeen mukaan toistettavia. Esimerkiksi kirkossa ehtoollisella käynti on tällainen toistuva rituaali. Taas voimme huomata tätäkin noudatettavan AA-liikkeessä, jossa jokainen ryhmään osallistuminen nähdään onnistumisena ja onnittelujen arvoisena. Ja tarinoita kerrotaan kerta toisensa jälkeen. Myös joissa-

kin erityistuomioistuimissa (huumeoikeudet) noudatetaan tällaisia toistoja, jotka johtavat "valmistumisseremoniaan". Tärkeää olisi Marunan mukaan myös se, että viranomaisia olisi mukana näissä rituaaleissa, koska usein heidän (mm. poliisien) roolinaan on ollut toteuttaa vain oikeuden alentamisseremonioita, joissa leimataan ja statuksia alennetaan.

3. Näiden rituaalien tulee olla yhteisöön kytkeytyviä. Rituaalit toimivat kahdella tasolla; ne eivät vaikuta vain mukana oleviin osallistujiin, vaan myös laajempaan yleisöön (kuten rankaisurituaalit). Siksi niiden tulee olla mahdollisimman julkisia ja näkyviä, koska tavoitteena on nimenomaan yhteisöön sisään ottaminen ja yhteisen solidaarisuuden luonti ja ylläpito. Maruna korostaakin tässä, että rikoksenteleijöiden uudelleenintegrointi ei voi olla vain ammattilaisten toteuttamaa hoitoa ja yksilöterapiata, vaan sen tulee tapahtua vapautuvan vangin ja laajemman yhteisön välillä. Siksi tarvitaan myös vapaaehtoistoimintaa, mm. erilaisia tukiryhmiä. Ongelmana on, että media ja viihdeteollisuus toistaa pääsääntöisesti vain näitä rankaisu- ja alentamisrituaaleja ja uudelleenintegrointi rituaalisella tasolla näkyy niissä harvoin.

4. Rituaalien tulee keskittyä haasteisiin ja saavutuksiin, ei riskeihin. Klassiset rituaalit pitävät sisällään usein rohkeuden tai muun arvostetun ominaisuuden osoittamista ja niissä toteutuu ainakin symbolisella tasolla sisäinen muutos, jonka kautta uusi status ansaitaan. Initiaation tulee olla haastava. Pelkkä vankeusrangaistuksen suorittaminen ei tässä riitä, vaan on lisäksi tehtävä "jotain hyvää". Tähän liittyen riskiarviot ovat ongelmallisia, ne tulevat ulkoapäin, ovat passivoivia ja menneisyyteen keskittyviä. Maruna ottaa vertailukohdaksi hää- ja valmistumisseremoniat. Outoa olisi, jos esimerkiksi häissä toisimme näkyvästi esiin sen, miten suurella tilastollisella todennäköisyydellä tämäkin avioliitto päättyy eroon tai ylioppilasjuhlissa puhuisimme suuresta riskistä jäädä ilman jatko-opiskelupaikkaa. Riskiarvio ehkäisee siirtymäriitin symboliviestiä, joka lähtee siitä, että onnistuminen on aina ansaittu, riippumatta riskistä.

5. Rituaalit saattavat pitää sisällään "taulun pyyhkimisen". Rituaalien tulee jättää jälki, toteemi. Se voi olla kirjallinen, esimerkiksi jonkinasteinen todistus. Se vahvistaa siirtymisen uudelle tasolle, uuteen statukseen niin että ainakin symbolisella tasolla "taulu", menneisyys pyyhitään puhtaaksi ja täydet kansalaisoikeudet saavutetaan. On päästy pois tästä välitilasta, uuteen tilaan ja yhteys menneisyyteen on katkaistu. Ja kuten kriminologinen tutkimus on meille osoittanut, tämä toteutuu usein konkreettisestikin asuinpaikan vaihdoksena, uuteen yhteisöön liittymisenä, perheen perustamisena jne. Menneisyyttä ei tarvitse unohtaa, mutta se voidaan tulkita uudelleen siten, että se auttaa tulevaisuuden käsitteilyä luomisessa.

Marunan ideoimat rituaalit eivät synny tyhjästä, eivätkä ne synny ilman merkittäviä resursseja. Niillähän on myös yhteytensä ns. restoratiivisen oikeusajattelun malleihin, jotka paljolti ovat jääneet marginaaliin, kohdistuneet pikkurikoksiin ja alaikäisiin. Pitäisikö meillä Suomessakin alkaa suunnata huomiota ja varoja aitojen ja merkittävien uudelleenintegrointi-rituaalien luomiseen muun puuhastelun sijasta? ■

LÄHTEITÄ:

Durkheim, Émile: Sosiaalisesta työnjaosta. Helsinki: Gaudeamus, 1990 (1893).

Mead, Georg Herbert: The Psychology of Punitive Justice. American Journal of Sociology 23 (1918): 577–602.

van Gennep, Arnold: The Rites of Passage. London: Routledge, 1960 (1909).

Maruna, Shadd: Reentry as a Rite of Passage. Punishment & Society 13 (2011):1, 3–28.

■ JUKKA - PEKKA TAKALA

Tällä palstalla käsitellään rikosentorjunnan ajankohtaisia ja ikuisia kysymyksiä, mielellään yhteydessä toisiinsa. Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Vihapuheen ja viharikosten ehkäisy

Vihapuheeseen puuttuminen ei ole tärkeää vain siksi, että se loukkaa kohteensa ihmisarvoa, vaan myös siksi, että se lisää väestöryhmien välisen väkivallan todennäköisyyttä. Parasta vihapuheen ja viharikosten ehkäisyä on väestöryhmien suhteita hiertävien ongelmien korjaaminen ja yhteisymmärryksen rakentaminen. Mutta puuttua pitää myös vihapuheeseen ja viharikoksiin.

Oliko vihapuhe synnä Norjan heinäkuun 2011 joukkomurhiin? Kuten rikoksilla yleensä, tälläkin teolla oli suuri joukko myötävaikuttavia syitä. Julkisuudessa olleet tiedot viittaavat siihen, että moni asia meni pieleen jo Anders Breivikin lapsuudessa ja nuoruudessa. Onnistunut puuttuminen tilanteeseen olisi voinut viedä hänen kehityksensä toisille urille. Lähempänä tekoa keskeinen elementti oli pommien tekovälineiden ja aseiden hankinta: miksei turvallisuuspoliisi kiinnittänyt häneen huomiota? Mahdollisesti hänellä oli ja on mielisairaus, joka vaikutti tekoon. Mutta todennäköisesti sekä teon tekemisen että sen uhrien valinnan – Norjan hallitus ja työväenpuolueen nuorisoleirin osanottajat – takana oli myös viha ja kieroutunut poliittinen ideologia, islamin pelkoon liittyvä halurangaista norjalaisia ”pettureita”, jotka edustavat sovittelavaa linjaa. Ja tätä vihaa ja väkivaltaista toimintatapaa rakensi ja ylläpiti ainakin radikaali islaminvastainen samanmielisten joukko netissä.

Entä oliko Oulun marokkolaistaustaisen pizzierianpitäjän murha helmikuussa 2012 viharikos? Nyt, jokunen päivä teon

jälkeen, lehtitiedot eivät viittaa siihen. Tekijä näyttää olleen hyvin äkkipikainen mies, joka edellisellä kerralla tappoi ystävänsä. Voi olla silikka sattuma, että pizzierian marokkolaistaustainen henkilökunta valikoitui pikaistuksissa aloitetun ammuskelun uhreiksi. Toisaalta ei voi sulkea pois sitäkään mahdollisuutta, että he joutuivat uhreiksi etnisen taustansa vuoksi. Ystävän tapon motiivi oli riita; nyt sellaista ei tiedetä olleen. Asia ei ehkä koskaan selviä, koska tekijä ampui itsensä.

Oliko vihapuhe keskeinen tekijä Jugoslavian sodissa tai Ruandan kansanmurhasa? Aivan varmasti. Jugoslaviassa keskenään pitkään melko rauhanomaisesti eläneet etniset ryhmät ajautuivat nopeasti veriseksi vihollisiksi, mikä suuressa määrin johtui toisia ryhmiä epäinhimillistävästä propagandasta ja agitaatiosta. Ruandassa jo lähtötilanne oli väkivaltaisempi, mutta 10–20 % väestöstä surmanneen verilöylyn mahdollisti myös räikeä ja systemaattisesti levitetty vihapuhe. Ehkä on liian arkista sanoa, että molemmissa maissa oli paljon toimintaa, joka sopii Suomen rikoslain tunnusmerkistöön törkeästä kiihottamisesta kansanryhmää

vastaan. Ei kauhea väkivallan kierre tietysti pelkästä vihapuheesta syntynyt. Takana oli muutakin, kuten Jugoslaviassa valtatyhjiö liittovaltion hajottua ja mahdollisuudet ”korjata historian vääryyksiä”. Tällaisissa tilanteissa on tyypillistä, että ulkoryhmiin jyrkimmän kannan ottavat saavat valtaa ja maltilliset sovittelijat jäävät syrjään tai jopa leimataan pettureiksi, jotka saa (tai pitää) surmata. Näin kävi myös Suomessa kevättalvella 1918.

Viharikoksia voi ehkäistä monella tasolla. Seuraavassa esitellään eräitä luopaavia kokemuksia kolmelta tasolta.

VIHAKIERTEEN PAIKALLINEN KATKAISU

Britanniassa Edlingtonin 8000 asukkaan kylässä, entisessä kaivoskeskuksessa, puolalaisten maahanmuuttajien määrä lisääntyi viime vuosikymmenen puolivälin tienoilla nopeasti. (South Yorkshire Police 2008). Samaan aikaan selvisi myös, että puolalaiset joutuivat hyvin usein rikosten uhreiksi, mutta eivät halunneet ilmoittaa siitä poliisille. Monet rikokset voitiin luokitella viharikoksiksi: niiden motiivina oli uhrin etninen tausta. Puolalaiset eivät

luottaneet viranomaisiin eivätkä osanneet ottaa heihin yhteyttä. Paikalliset viranomaiset päättivät käynnistää hankkeen, joka puuttuisi viharikoksiin, selvittäisi maahanmuuttajien huolet ja parantaisi yhteydenpitoa, integroitumista ja luottamusta. Kävi ilmi myös, että kylän kantaväestöön kuuluvista monilla oli pelkoja ja ennakkoluuloja puolalaisia maahanmuuttajia kohtaan. Hankkeessa perustettiin monenlaisia fokusryhmiä eri etnisten vähemmistöjen joukkoon ja laajennettiin maahanmuuttajien omakielistä tiedottamista. Puolalaiset kutsuttiin mukaan sosiaalisiin verkostoihin, ja poliisi osallistui monikulttuurisiin tapahtumiin. Lisäksi paikkakunnalla järjestettiin eri uskontokuntien yhteisiä tilaisuuksia. Raportin mukaan puolalaisiin kohdistuvat viharikokset vähenivät vuodesta 2006 seuraavaan vuoteen 95 prosentilla. Vaikka viharikosten lukumäärä ei ollut suuri alkuunkaan, vaikuttaa toimintamalli lupaavalta.

NETIN VIHAPUHEEN OIKOMINEN

Netistä löytää helposti sivustoja, joilla ihailaan rasistista väkivaltaa, jopa tappamista. Toisille Breivik on sankari ja toisten mielestä hän oli oikealla asialla, vaikka meni vähän liian pitkälle. Kolmannet sanovat, että Eurooppa on jo sodassa (vääränlaisia) maahanmuuttajia ja heidän edustamiaan oppeja vastaan. Netin monessa suhteessa hyödyllinen ominaisuus – se että samasta asiasta kiinnostuneet löytävät toisensa ja voivat vaihtaa kokemuksia ja tukea toisiaan – toimii myös rasismien organisoitumisen alustana.

Netissä leviävää ja kehittyvää rasistista ja vihapuhetta täytyy vastustaa monella tapaa. Verkon valvontaa täytyy pitää yllä ja tarvittaessa tehostaa, jotta vaaralliset ilmiöt eivät jää huomaamatta. Valvonta vaatii sekä viranomaisten että palveluntarjoajien aktiivisuutta, mutta myös kaikkien nettikansalaisten valppautta. Tarvitaan netin käyttäjien taitojen kehittymistä.

Euroopan maahanmuuttoverkoston piirissä tehtiin rikosentorjuntaneuvoston sihteeristön aloitteesta joulukuussa 2010 kysely EU:n jäsenmaiden yhteyspisteille hyvistä, tutkituista käytännöistä viharikosten ehkäisemiseksi. Kovin paljon tutkittua tietoa ei tullut esiin. Kautta EU:n on asiaan kuitenkin kiinnitetty huomiota, internetin valvontaa on lisät-

ty, viharikoksien paljastamista on pyritty tehostamaan ja niiden rangaistusasteikkoja on kovennettu.

Belgian vastaus oli kiinnostava. Maan internetin vihapuhetta koskevassa strategiassa on kaksi osaa.

Yhtäältä pyritään saattamaan oikeudelliseen vastuuseen henkilöt, jotka valheita ja solvauksia levittävät. Tuomioita onkin annettu. Toisaalta pyritään torjumaan ja oikomaan netissä levitettyjä valheellisia ja solvaavia viestejä. Hankkeen verkkosivuilla käydään läpi suuri määrä internetissä levinneitä väitteitä esimerkiksi maahanmuuttajista ja muslimeista ja kumotaan tai oikaistaan niitä. Aina ei ole kyse tyystin tuulesta temmatuista väitteistä; usein taustalla on jonkin todellisen henkilön todellisia ikäviä tekemisiä tai sanomisia. Pulma on se, että ne esitetään ikään kuin henkilön edustaman etnisen tai muun ryhmän ominaispiirteinä. Tällainen huhujen ja loukkaavien yleistysten oikaiseminen on tietenkin loppumaton työkenttä. Suurta roolia perättömien tai räikeästi liioiteltujen huhujen oikaisussa edustavat aivan tavalliset vapaat kansalaiset, jotka verkkokeskustelussa ottavat kantaa, tarkistavat ja oikaisevat.

Keskustelussa on suuri määrä sellaista puhetta, joka loukkaa ja saattaa kärjistää väestöryhmien suhteita olematta rikollista. Asioista täytyy myös voida keskustella. Tärkeintä on, että keskusteluyhteyttä ei katkaista vaan väärinymmärryksiin ja suuttumuksen aiheisiin etsitään yhdessä rakentavia ratkaisuja, jotka kunnioittavat kaikkien ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia. Väkivallan lietsomiseen ja kiihottamiseen kansanryhmää vastaan täytyy kuitenkin panna raja.

TUOMITTUJEN KUNTOUTUS

On myös jonkin verran kokemusta opetus- ja terapiaohjelmista, joissa viharikoksista tuomittuja on pyritty irrottamaan viharikoksia suosivista ajattelu- ja reagoitintavoista. Lancasterin yliopiston tutkijat etsivät Euroopasta tällaisia ohjelmia (Iganski ym 2011). Montakaan käynnissä olevaa ja kunnolla arvioitua ohjelmaa he eivät löytäneet, muutaman kumminkin. Joitakin toteutetaan vankila-aikana, toisia ehdonalaisvalvonnassa, ja ruotsalainen EXIT-Sweden tarjoaa apua henkilöille, jotka pyrkivät irrottautumaan äärioikeistolai-

sista tai rasistisista ryhmistä.

Eräät ohjelmista käsittelevät kaikenlaisia viharikoksia, mutta aika monet keskittyvät äärioikeistolaisista ja natsihenkisistä motiiveista väkivaltarikoksia tehneiden kuntouttamiseen ja ajattelumallien muuttamiseen. Jälkimmäisiin kuuluu saksalainen ohjelma ”Hyvästii vihalle ja väkivallalle”, jota toteutetaan vankilassa osittain ryhmäkokouksina ja -keskusteluina. Hanke on toiminut vuodesta 2001 lähtien ja sen on läpikäynyt noin viisisataa osallistujaa. Ohjelman käyneistä noin 30 % tuomittiin uudesta rikoksesta, kun arvion mukaan muiden vastaavanlaisten vankilasta vapautuneiden uusimisaste on 78 %. Raportin tekijät pitävät saksalaisohjelman olennaisina piirteinä ryhmädynamiikkaa ja sitä, että ohjelma aloitettaessa lähdetään ikään kuin puhtaalta pöydältä ilman, että osanottajien toimintaa tai asenteita tuomitaan moraalisesti. Ohjelma pyrkii rakentamaan myönteisiä asenteita, ei tuomitsemaan.

HUOMIO MYÖS TAUSTASYIHIN

Vihapuheeseen puuttuminen ei ole tärkeää vain siksi, että se loukkaa kohteensa ihmisarvoa, vaan myös siksi, että se lisää väestöryhmien välisen väkivallan todennäköisyyttä. Suomessa tuskin pian puhkeaa eri väestöryhmien välisiä laajoja aseellisia yhteenottoja, mutta jos tilanne jostakin syystä kärjistyy, vihapuheen historia jouduttaa väkivallan kierrettä. Vihapuhe ei kuitenkaan synny tyhjiössä. Vihapuheen leviämistä edesauttavat vanhat ennakkoluulot mutta myös kuulijoiden ja lukijoiden kokemat todelliset harmit ja vaikeudet, jotka vihapuhe esittää leimatun väestöryhmän aiheuttamiksi. Parasta vihapuheen ja viharikosten ehkäisyä on väestöryhmien suhteita hiehtävien ongelmien korjaaminen ja yhteisymmärryksen rakentaminen. Mutta puuttuttava on myös vihapuheeseen ja viharikoksiin. ■

LÄHTEITÄ

Paul Iganski; David Smith; Liz Dixon; Vicky Kielinger; Gail Mason; Jack McDevitt; B Perry; A Stelman; J Barga; S Lagou; R. 2011. Rehabilitation of hate crime offenders (Research report submitted to the Equality and Human Rights Commission of Scotland).

South Yorkshire Police (2008) Operation Abash – 'Polska' Orientated Partnership. A Tilley Award project description.

Rikksentorjuntaa urheilemalla

Vuoden 2011 Euroopan rikksentorjuntakilpailun voittajaksi valittiin Saksan koulukiusaamisen ja -väkivallan vastainen Fairplayer-hanke. Suomea edusti ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä tekevä Icehearts, joka sai kilpailussa kunniamaininnan innovatiivisimmasta rikksentorjuntahankkeesta.

Euroopan rikksentorjuntapalkinto (European Crime Prevention Award, ECPA) on jaettu vuodesta 1998 lähtien. Kansalliset rikksentorjuntaelimet valitsevat vuosittaiseen kilpailuun maansa ehdokkaan. Voittaja saa 20 000 euroa ja pokaalin. Vuoden 2011 Puolan Varsovasa järjestetyn kaksipäiväisen konferenssin teemana oli Urheilu, tiede ja taide lasten ja nuorten rikosten ehkäisemisessä. Konferenssissa kuultiin 21 hanke-esittelyä eri maista. Seuraavassa esitellään lupaavimpia urheiluaiheisia ECPA-kilpailuhankkeita.

SAKSAN VOITTAJAHANKE VÄHENTÄÄ KUSAAMISTA

Kilpailun tämänvuotinen voittaja löytyi Saksasta. Fairplayer-hanke muistuttaa teemoiltaan vuoden 2009 voittanutta suomalaista KiVa Koulu -hanketta; se on kiusaamisen ja väkivallan vastainen ohjelma urheilullisin painoituksin. Hankkeen tavoitteena on ehkäistä syrjintää ja kiusaamista vahvistamalla sosiaalisia ja moraalisia taitoja. Samoin kuin KiVa Koulu-hankkeessa, myös Fairplayerissä huomio kohdistetaan sivustakatsojiin ja kiusaamisen ryhmädynamiikkaan, ei pelkästään kiusaajan rankaisemiseen tai kiusatun tukemiseen. Pääkohderyhminä ovat 11–15-vuotiaat ja heidän opettajansa.

Hanke koostuu käsikirjasta, joka sisältää mm. luokkaopetukseen yhdistettäviä moduuleja ja opettajille järjestettävien

työpajoja. Käsikirjan lisäksi hankkeessa on liikuntaosio, jossa nuoria valistetaan väkivallattomuuteen ja tunteiden hallintaan joukkueurheilun avulla. Toiminta voidaan joko sulauttaa koululiikuntaan tai urheiluseura voi toteuttaa sitä. Ohjelma perustuu liikunta- ja kehityspsykologiseen tutkimukseen liikunnan lukuisista myönteisistä vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Tällaisia ovat esimerkiksi fyysisen kunnan nousu ja konfliktinratkaisukeinojen kehittyminen. Fairplayer-hanke käynnistettiin Saksassa 2003, ja tieto sen vaikuttavuudesta perustuu kontrolloiduin koeasetelmin saatuihin tutkimustuloksiin. Hankkeen saksankieliset kotisivut ovat osoitteessa www.fairplayer.de.

ENGLANNIN HANKE EHKÄISEE SYRJÄYTYMISTÄ

Ison-Britannian hankkeen taustalla on Lontoossa sijaitsevan Charlton Athletic -jalkapalloseuran rappio huipulta unohduksiin 1980-luvulla. Alueella on paljon kasaantuneita ongelmia kuten nuorisorikollisuutta, syrjäytymistä, koulupudokkuutta, vahingontekoa sekä alaikäisten alkoholin käyttöä. Yhteisöllisillä toimilla seura saatiin kuitenkin virvoitettua uudelleen henkiin ja seuran nimeä kantava säätiö perustettiin 1992.

Nykyään säätiön toiminnassa on mukana vuosittain lähes 100 000 nuorta, joita valmentavat/ohjaavat 40 täysipäiväistä ja 150 osa-aikaista valmentajaa. Toiminta sisältää yli 50 erilaista urheilutai toimintamuotoa: jalkapallon lisäksi on nyrkkeilyä, tanssia, mentorointia, valistusta, erityisiin ongelmaryhmiin keskittynyttä toimintaa jne. Ohjelmaa toteutetaan sekä koulussa (esim. valistus) että vapaa-ajalla. Projektissa on myös etsivää työtä, jossa pyritään löytämään vaikeasti tavoitettavissa olevia ryhmiä, kuten kodittomia ja turvapaikanhakijoita.

Hankkeessa on perustettu 2006 lähtien moniammatillisia ohjausryhmiä, jotta tiedonvaihto tehostuisi ja viranomaiset tulisivat tietoisiksi yhteisön todellisista ongelmista, niiden sijainnista ja osapuolistista. Hankkeen kaksivuotisessa, brittiyliopiston toteuttamassa laadullisessa arviointitutkimuksessa todettiin, että anti-sosiaalinen käytös (ASBO) väheni 27 % niillä alueilla, joissa ohjelma oli käytössä. Lisäksi nuorisorikollisuus väheni ja myös ohjelmaan osallistuneiden asenteissa havaittiin muutosta positiivisempaan suuntaan. Hanke on saanut useita tunnustuksia, esimerkiksi brittiläisen rikksentorjuntapalkinnon *Tilley Awardin* vuonna 2007.

HOLLANNIN HANKE KESKITTYY RISKINUORIIN

Hollannin hanketta toteutetaan Hertogenboschin 140 000 asukkaan kaupungissa, jossa on arviolta 25 ongelmaa ja rikoksia aiheuttavaa nuorisoryhmittymää. Nuorisorikollisuus on alueella maan keskiarvoon verrattuna korkeaa, ja erityisesti marokkolaistaustaisilla nuorilla on ollut vaikeuksia integroitua yhteisöön. *Goalkeepers*-ohjelmassa jalkapalloa käytetään välineenä kannustaa 10–17-vuotiaiden poikien positiivista käytöstä. Ohjelmaan valitaan korkean riskin nuoria, joilla on esimerkiksi häiriökäyttäytymisen historiaa tai jotka ovat jo joutuneet poliisin kanssa tekemisiin. Toiminnassa on ollut mukana satoja poikia.

Ohjelman keskeinen komponentti ovat säännöstö, jonka nuoret itse laativat itselleen. Jalkapallon pelaamisen lisäksi ohjelmassa on pelaamisen harjoittelua ja peliturnauksia. Ohjelmaa toteutetaan moniammatillisena yhteistyönä. Mukana on mm. kolmannen sektorin järjestöjä, kaupungin liikuntavirasto, poliisi, ammattilaisjalkapallokлуби Den Bosch FC ja eri urheilujärjestöjä. Myös lasten ja nuor-

ten vanhemmat ovat keskeisessä roolissa käytännön järjestelyissä. Hankkeella vaikuttaa olleen positiivisia vaikutuksia korkean riskin nuorten aktivoimisessa ja elämänlaadun parantamisessa, joskin suorien syy-seuraussuhteiden todentaminen on ollut hankkeessa haastavaa.

BELGIAN HANKKEESSA TUETAAN ETNISIÄ NUORIA

Belgian hankkeessa on kyse paitsi jalkapallon pelaamisesta myös opiskelun tehostamisesta sekä tasapainoisen perhe-elämän ja hyvän kansalaisuuden saavuttamisesta. Tavoitteena on myös eri etnistä alkuperää olevien nuorten sosiaalinen integraatio. Ohjelmaa toteutetaan Brysselissä syrjäytymisuhan alla oleville 6–19-vuotiaille pojille, joita vuonna 2010 oli toiminnassa mukana 140. Toiminnan kohdealueella alle 25-vuotiaiden työttömyysprosentti on 56. Pojat edustavat 15 eri kansallisuutta. Tavoitteiden saavuttamiseen tähdätään ohjelmassa koulutyöskentelyä parantamalla, harrastamalla urheilua ja sisäistämällä sen arvot osaksi omaa elämää.

Ohjelmassa järjestetään koulunjälkeistä tukiopetusta, johon pojat voivat osallistua parantaakseen koulumenestystään. Myös ammattilaisten tarjoamaa psykososiaalista tukea käytöshäiriöiden hoitoon on tarjolla koko perheelle. Jalkapallovalmennuksesta vastaa tunnettu jalkapalloklubi RSC Anderlecht. Valmennus, opettaminen ja muut tukipalvelut toteutetaan vapaaehtoisvoimin. Hankkeella on ollut vuodesta 2005 käytössään itsearviointiin perustuva lomakekysely, jonka avulla kerätyt tiedot ohjelman toteutuksesta ja vaikutuksista nuoriin ovat lupaavia.

Kilpailuhankkeiden kuvaukset ovat saatavilla verkkosivuilla www.eucpn.org – European Crime Prevention Award.

Kirjoittaja työskentelee oikeusministeriössä/rikosentorjuntaneuvoston sihteeristössä.

Tukholman kriminologian palkinto 2012

Tämän vuoden Tukholman kriminologian palkinnon (n. 1 milj. kruunua) saa professori Jan van Dijk Tilburgin yliopistosta Hollannista. Palkinto myönnettiin ansioista kansainvälisen rikosuhritutkimuksen johtajana vuodesta 1989 lähtien. Van Dijk on maailman arvostetuimpia uhritutkijoita. Hän toimii mm. Tilburgin kansainvälisen viktimoilogian instituutin (INTERVICT) ohjelma-johtajana, asiantuntijana monissa kansainvälisissä tutkimushankkeissa sekä erilaisissa luottamustehtävissä. Palkinto jaetaan Tukholman kriminologian symposiumin yhteydessä kesäkuussa.

Kansainvälisen palkintoraadin mukaan Jan van Dijkin työ on hälväntänyt sumua rikoksen ympäriltä. Kansainvälinen rikosuhritutkimus (ICVS, *International Crime Victim Survey*) kertoo rikollisuuden yleisyyden ja vakavuuden trendeistä ja mahdollistaa vertailun eri maiden välillä. Siihen on haastateltu vuodesta 1989 alkaen yli 300 000 ihmistä noin 80 maassa. Tutkimus on toteutettu viisi kertaa; tuorein raportti koskee 2004–2005 toteutettujen ICVS- ja EU ICS-kyselyiden tuloksia (van Dijk, van Kesteren & Smit: *Criminal Victimization in International Perspective*, 2008). Tutkimus on myös laajin monikansallinen yritys mitata ja verrata rikosten haittoja, vaikutusta uhriin ja sitä kuinka rikoksen uhrin saavat palveluja eri maissa. ICVS:n tietoaaineistoja käytetään hyvin laajasti modernissa kriminologiassa.

KANSAINVÄLISEN RIKOSUHRITUTKIMUKSEN KESKEISIÄ HAVAINTOJA

Kansainvälinen rikosuhritutkimus tarjoaa kattavimman näytön viimeaikaisesta rikollisuuden määrän laskusta eri Euroopan maissa, Yhdysvalloissa, Kanadas-

sa, Australiassa ja monissa muissa ns. kehittyneissä maissa. Kyselyt tehdään tavallisten kansalaisten parissa, joten yksittäisten maiden hallitusten ohjelmat tai ideologiat eivät vaikuta tuloksiin.

Muita raadin esiin nostamia ICVS-tutkimuksen merkittäviä johtopäätöksiä rikollisuudesta ja ongelmaan vastaamisesta ovat:

- Poliisin tilastoimia rikoksia ei voida luotettavasti vertailla eri maiden välillä, koska rikosten ilmoitusaktiivisuus vaihtelee maittain.

- Rikoksen uhrin monessa maassa ovat merkittävästi vähemmän mieltäytyneitä käyttämään vankilaa rankaisemiseen kuin heidän maassaan on käytäntönä.

- Yksityisten turvatoimien lisääntyvä käyttö on linjassa länsimaiden yleisen rikollisuustason laskun kanssa, mutta vankeusrangaistuksen käytön muutokset eivät ole.

- Rikosten uhrien tyytymättömyys poliisin toimia kohtaan on länsimaissa lisääntynyt viime aikoina, vaikka toimintaan on tehty selviä muutoksia.

- Monissa maissa suuresti liioitellaan rikoksen kohteeksi joutumisen riskiä, kun taas joissakin toisissa maissa sitä vähätellään.

Lisätietoa Tukholman palkinnosta ja symposiumista osoitteessa www.criminologyprize.com.

Henkirikollisuus laskusuunnassa

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuoreimman henkirikoskatsauksen mukaan henkirikollisuuden taso on ollut kymmenen vuoden ajan selvässä laskussa, joskin vuotuiset vaihtelut ovat olleet suuria. Lasku on tapahtunut yksinomaan miesten tekemissä henkirikoksissa.

Vuonna 2010 poliisin tietoon tuli 134 uhrin kuolemaan johtanutta tahallista väkivaltarikosta ja rikollisuustaso 100 000 asukasta kohti oli 2,5 (Tilastokeskuksen poliisitilasto). Vuonna 2011 henkirikosten määrä ja taso olivat ennakkotietojen mukaan täsmälleen samat. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmän tammikuun arvion mukaan vuonna 2010 rikosten lopulliseksi määräksi tulee 117 ja rikollisuustasoksi on 2,2. Rikokset kirjataan seurantajärjestelmään vasta esitutkinnan päätyttyä. Henkirikollisuuden vuotuinen taso oli 1970-luvun puolivälistä 1990-luvun loppupuoliskolle vakaa ja noin 3 rikosta 100 000 asukasta kohti.

Alueelliset tasoerot henkirikollisuudessa ovat huomattavat. Korkeimmat rikollisuustasot löytyvät Itä- ja Pohjois-Suomen maakunnista. Vuosikymmenen korkein rikollisuustaso on ollut Lapissa ja alhaisin läntisellä Uudellamaalla.

Suomen henkirikollisuuden taso EU:n kuudenneksi korkein ja keskimääräistä korkeampi myös kaikkien Euroopan maiden joukossa. Tämä selittyy suurelta osin keski-ikäisten työttömien ja alkoholisoituneiden miesten poikkeuksellisen korkealla rikollisuustasolla. Muiden sosioekonomisten ryhmien henki-rikostaso ei olennaisesti eroa muusta Länsi-Euroopasta.

UHRIT JA TEKIJÄT

Henkirikoksissa yleisin uhri on tuttavän surmaama mies (46 % uhreista). Seuraavaksi yleisimmät ovat parisuhdekumppanin surmaama nainen (18 %) ja uhrille ennalta tuntemattoman henkilön

surmaama mies (10 %). Henkirikosten pääosa liittyy keski-ikäisten työelämän ulkopuolella olevien miesten keskinäisiin alkoholinkäyttötilanteisiin. Vuosina 2003–2010 aikuisten välisissä henkirikoksissa kahdessa kolmesta kaikki osapuolet ja neljässä viidestä ainakin joku osapuoli (yleensä tekijä) oli humalassa.

Henkirikokseen syyllistyneillä on usein rikostaustaa. Vuosina 2003–2010 miespuolisista tekijöistä 56 % oli tuomittu henki- tai pahoinpitelyrikoksesta edeltävän kymmenen vuoden aikana ainakin kerran ja 37 % oli ollut aikaisemmin vankilassa. Huomattavassa osassa (45 %) henkirikoksia myös rikososapuolten välillä on esiintynyt jo aiemmin väkivaltaa tai väkivallalla uhkaamista. Seurantajärjestelmään kirjattujen tietojen mukaan kaikkiaan jonkinasteista ennalta oirehtimista tai keskinäistä väkivaltaa oli esiintynyt 55 %:ssa henkirikoksissa, mutta osapuolet olivat kääntyneet ongelmiansa johdosta suhteellisen harvoin viranomaisten tai väkivallan uhrien tukijärjestelmien puoleen. Keskeinen ongelma henkirikosten ennaltaehkäisyssä onkin erikoistutkija **Martti Lehden** mukaan se, kuinka keskinäinen oirehtiminen saadaan nykyistä paremmin ja riittävän ajoissa sellaisten tahojen tietoon, jotka voivat siihen tehokkaasti puuttua.

Henkirikoksista vuosina 2003–2009 epäillyistä 86 % vastaan nostettiin syyte ja 76 % tuomittiin rangaistukseen. Tahalliseen henkirikoksesta tai kuolemaan johtaneesta pahoinpitelystä rangaistukseen tuomituista 95 % sai ehdottoman vankeusrangaistuksen. Taposta tuomitujen miesten keskirangaistus oli 9 v 5 kk ja naisten 8 v 8 kk vankeutta.

Martti Lehti: Henkirikoskatsaus 2011. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisu 23/2012. www.optula.om.fi.

Syrjäytyneet nuoret hukassa

Syrjäytyneitä 15–29-vuotiaita nuoria oli vuonna 2010 yhteensä noin 51 300, selviää Elinkeinoelämän valtuuskunnan julkaisemasta ja Tilastokeskuksen kehittämispäällikön **Pekka Myrskylän** tekemästä analyysistä. Syrjäytyneitä, työvoiman ja opiskelun ulkopuolella olevia nuoria on noin 5 prosenttia ikäluokasta. Syrjäytymisen ytimessä on 32 500 ulkopuolista nuorta, jotka eivät ole rekisteröityneet edes työttömiksi työnhakijoiksi. He ovat nuoria, jotka eivät näy missään tilastoissa. Syrjäytyneistä nuorista lähes neljännes on maahanmuuttajataustaisia. Ongelma liittyy siten läheisesti myös maahanmuuttoon ja kotouttamiseen.

Raportti esittää, että ulkopuolisten nuorten paikantamisella on kiire. Ensimmäinen keino ehkäistä syrjäytymistä on koulutus. Ulkopuolisiksi tai työttömiksi päätyneistä nuorista 80 prosenttia ei myöhemminkään suorita perusastetta korkeampaa tutkintoa.

Yleisestä mielikuvasta poiketen nuorten syrjäytyminen on lisääntynyt viime vuosina vain vähän. Ja vaikka syrjäytyneiden määrä on pysynyt suhteellisen tasaisena, syrjäytyneet eivät ole vuodesta toiseen samoja henkilöitä. Viiden vuoden kuluessa kolme viidestä syrjäytyneestä nuoresta siirtyy töihin tai opiskelemaan ja kaksi viidestä pysyy syrjäytyneenä.

EVA Analyysi nro 19. "Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret?" www.eva.fi

Rikoksen uhrin eivät saa tietoa oikeuksistaan

Rikoksen uhriksi voi joutua kuka tahansa. Uhrin ovat kuitenkin hyvin epätasa-arvoisessa asemassa sen mukaan, kuinka hyvin he pystyvät itse hankkimaan apua ja vaatimaan oikeuksiaan, kertoo Rikoksen uhrin käsikirja. Joulukuussa ilmestyneen 200-sivuisen teoksen on toimittanut Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja **Petra Kjällman**.

Rikosuhripäivystyksen mukaan apua hakevat yhä vakavampien rikosten uhrin, jotka eivät ole saaneet viranomaisilta tarpeeksi selviytymiseen tarvittavaa tietoa. Esimerkiksi vieraskieliset henkilöt jäävät usein epätietoisiksi omista oikeuksistaan, sillä tulkkauspalveluita ei ole riittävästi eikä niiden tasoa valvota. Käytännön lastensuojelutyössä on taas tullut esille, että lastensuojelulaki ei turvaa automaattisesti palveluja seksua-

lista kaltoinkohtelua kokeneille nuorille ja nuorten seksuaalisen hyväksikäytön rikosepäilystä ilmoittamisen käytännöt ovat selkiytymättömät.

Myöskään rikoksen uhriksi joutuneiden vammaisten ja vanhusten kohtamiseen tarvittavaa erityisosaamista ei löydy tarpeeksi. Heidän osaltaan erityisesti rikoksen tunnistaminen olisi tärkeää ja heitä päivittäin kohtaavia henkilöitä, kuten pankki- ja postitoimihenkilöitä, tulisi kouluttaa huomaamaan mahdolliset väärinkäytökset.

Rikoksen uhrin auttajat saattavat jättää neuvomatta sellaisia uhreja, jotka vaikuttavat heistä selviytyjiltä. Jopa kokonaan neuvoitta jääneitä uhreja on Suomessa paljon.

Rikoksen uhrin käsikirja käsittelee rikoksen uhrille aiheuttamia seurauksia,

Petra Kjällman (toim.) Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus 2011.

erityisen haavoittuvia uhreja ja heidän tukemistaan, uhrin selviytymistä sekä rikosuhrityön kehittämistä.

Harmaan talouden torjuntaan uusi toimintaohjelma

Hallitus tehostaa työtä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseksi sekä tukee laillista yritystoimintaa ja tervettä kilpailua. Valtioneuvosto hyväksyi tammikuussa periaatepäätöksen toimintaohjelmaksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden vähentämiseksi vuosina 2012–2015. Päätös on jatkoa viidelle aiemmalle talousrikollisuuden torjuntaohjelmalle. Harmaan talouden torjunta on hallituksen kärkihankkeita. Toimintaohjelmaan sisältyy kaikkiaan 22 hanketta.

Toimintaohjelman hankkeet ennaltaehkäisevät harmaata taloutta ja niiden toteuttamisella vähennetään rikosten tekemahdollisuuksia, korotetaan kiinnijäämisriskiä ja lisätään viranomaisten

reagointivalmiutta harmaan talouden paljastamisessa. Lainsäädäntömuutoksilla korostetaan myös yritysten vastuuta harmaan talouden torjunnassa ohjaamalla yrityksiä valitsemaan luotettavia ja lakisääteiset velvoitteet hoitavia yhteistyökumppaneita. Samalla luodaan keinoja, jotka lisäävät yritysten omavaltontamahdollisuuksia ja työntekijöiden mahdollisuuksia saada lain ja työehtosopimusten mukainen palkkansa.

Hallitus on osoittanut harmaan talouden torjuntaan 20 miljoonan euron lisärahoituksen vuodessa. Tavoitteena on estää 300–400 miljoonan euron vuosittaiset verojen ja sosiaalivakuutusmaksujen menetykset.

Opetustoimelle turvallisuusopas

Opetushallitus on julkaissut Opetustoimen turvallisuusoppaan. Tavoitteena on antaa koulutuksen järjestäjille ja rehtoreille käytännön ohjeita turvallisuussuunnitteluun, perustella määräyksiä ja ohjeita sekä ohjata tiedon lähteille. Verkkoaineisto tarjoaa konkreettisia malleja mm. kokonaisturvallisuuden suunnitteluun, riskien tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn sekä suunnitelmien yhteensovittamiseen ja käyttöönottamiseen.

Oppaan on laatinut työryhmä, jossa oli mukana Kuntaliitto, Opetusalan Ammattijärjestö, Opetushallitus, Pelastusopisto, Poliisihallitus, Suomen Ammatilliset Rehtorit ry ja Suomen Rehtorit ry.

www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas

HAASTE

ASiantuntevasti
rikosentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikosentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikosentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikosentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikosentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikosentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutusalalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa + alv. 9%. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 9% / 4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikosentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki